

Výchova dětí v porozvodové situaci

Vladimíra Kůřilová

Vedoucí: doc. PhDr. Zlatica Bakošová, CSc.

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Vladimíra Kůřilová**
Osobní číslo: **H12220**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Výchova dětí v porozvodové situaci**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rodiny, rozvodu a jeho vlivů na výchovu dětí.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvalitativního výzkumu formou případové studie.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAKOŠOVÁ, Zlatica. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: FFUK, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.

KOPŘIVA, Pavel. Respektovat a být respektován. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Komunikace mezi rodičem a dítětem. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2698-4.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0.

STŘELEČEK, Stanislav a kol. Kapitoly z rodinné výchovy. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-85298-84-8.

STŘELEČEK, Stanislav(ed). Studie z teorie a metodiky výchovy II. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5512-4.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Zlatica Bakošová, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **6. ledna 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2016**

Ve Zlíně dne 6. ledna 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- o odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- o beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- o na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- o podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- o podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- o pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- o elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- o na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 7. 3. 2016

Kučera

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářská a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odprá-ří-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce s názvem „Výchova dětí v porozvodové situaci“ se zabývá dopadem rozvodu na děti. Je zaměřena na problematiku rozvodu rodičů a výchovu jejich dětí; objasňuje, jak děti reagují na vzniklou situaci a jaký vliv na dítě mají rodiče po rozvodu. V posledních letech téměř polovina uzavřených manželství končí rozvodem a porozvodová situace je složitá, jak pro rodiče, tak pro děti. Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část práce začíná vymezením základních pojmů, jakými jsou: rodina, manželství, děti a výchova. Dále se zabývá funkční a neúplnou rodinou a příčinami rozpadu rodiny. Oblast výchovy nezletilých dětí po rozvodu a problematika vlivu rodičů na dítě teoretickou část práce uzavírají. Praktická část je zaměřena na kvalitativní výzkum. Je věnována analýze rozhovorů, jak s pečujícími rodiči, tak s druhým rodičem. Výsledky rozhovorů jsou v závěru praktické části interpretovány. Hlavním obsahem práce jsou tedy důsledky rozvodu na výchovu dětí a na jejich reakci na tuto nově vzniklou situaci.

Klíčová slova: výchova, rozvod, dítě, rodič, rodina

ABSTRACT

Bachelor Thesis named "Child Rearing in the Post - Divorce Situation" is concerned with the impact of a divorce on children. It is focused on the phenomenon of divorce and children upbringing; clarifies how children react to the new situation and what kind of impact the parents have on the kids after their divorce. In the past years there has been almost one half of the marriages divorced and situation after divorce is difficult for the parents as well as their children. This Thesis has both theoretical and practical section. The Theoretical Section defines the keywords as family, marriage, children and upbringing. Further it deals with functional and incomplete family and reasons for a marital break-up. Raising up infants after divorce and sphere of parents' influence on children is closing up this section. The Practical Section focuses on the qualitative study. It deals with the analysis of the interviews with both caring and the other parents. At the end of the Practical Section, there are interpreted the results of the survey. The key object of this Thesis are impacts of a divorce on rearing up children and their reaction to the new situation.

Keywords: upbringing, divorce, child, parent, family

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce paní Doc. PhDr. Zlatici Bakošové, CSc. za pomoc, cenné rady a odborné vedení při jejím zpracování.

Dále děkuji respondentům, kteří mi svým vstřícným přístupem pomohli realizovat výzkum a za jejich cenné informace.

Za důležité také považuji poděkovat svojí rodině, která se mnou měla trpělivost a podporovala mě po celou dobu studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto:

Šťastný je ten, kdo našel štěstí v rodině.

Lev Nikolajevič Tolstoj

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 CHARAKTERISTIKA ZÁKLADNÍCH POJMŮ	13
1.1 RODINA	13
1.2 MANŽELSTVÍ	15
1.3 DÍTĚ	16
1.4 VÝCHOVA	18
2 FUNKČNÍ A NEÚPLNÁ RODINA	21
2.1 FUNKČNÍ RODINA	21
2.2 FUNKCE RODINY	22
2.3 NEÚPLNÁ RODINA.....	24
2.4 OBTÍŽE SPOJENÉ S ROZPADAJÍCÍ SE RODINOU	25
3 VÝCHOVA DÍTĚTE PO ROZVODU	27
3.1 STYLY VÝCHOVY	27
3.2 DOPADY ROZVODU NA DÍTĚ.....	28
3.3 PŘÍZPŮSOBNÍ SE RODIČŮ NOVÉ SITUACI	30
3.4 RODIČE A DĚTI, JEJICH VZÁJEMNÁ INTERAKCE PO ROZVODU.....	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
4 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	37
5 DESIGN VÝZKUMU	39
5.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	39
5.2 VÝZKUMNÉ CÍLE.....	39
5.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	39
5.4 METODY A TECHNIKA SBĚRU DAT VÝZKUMU.....	40
5.5 METODY ANALÝZY DAT	41
6 ANALÝZA DAT	42
6.1 OCHRANNÁ KŘÍDLA.....	43
6.1.1 Ochrana dětí	43
6.1.2 Kamarádi	43
6.1.3 Ohlédnutí matky.....	45
6.1.4 A co výchova?.....	45
6.2 KÁMOŠ NEBO ŠÉF	47
6.2.1 Vliv otce	47
6.2.2 Cukr nebo bič	48
6.2.3 Náhradní matka	48

6.2.4	Otec jako vychovávající	49
6.3	A CO NA TO DĚTI?	51
6.3.1	Projevy u dětí	51
6.3.2	Koníček	52
6.3.3	Školní prospěch	52
6.4	VŠECHNO MÁ SVŮJ RUB A LÍC	53
6.4.1	Prozření	53
6.4.2	Hledání pomoci	53
6.4.3	Dobře míněná rada	53
7	INTERPERTACE DAT	55
	ZÁVĚR	60
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	65
	SEZNAM OBRÁZKŮ	66
	SEZNAM TABULEK	67
	SEZNAM PŘÍLOH	68

ÚVOD

Bakalářskou práci s tématem „Výchova dětí v porozvodové situaci“ jsme si zvolili z důvodu vysoké četnosti rozvodovosti a následného dopadu na výchovu dítěte. Téměř polovina manželství končí rozvodem. V České republice se rozvodovost stává běžným jevem a společnost ho již nepovažuje za něco nepřipustného, stigmatizujícího. Důvody rozvodu, které ztěžují soužití manželství, jsou různé. Můžou to být některé patologické jevy: nechuť trvale pracovat, přispívat na domácnost a výchovu dětí, alkoholismus, gamblerství, kriminalita, fyzické i psychické týrání, žárlivost, nevěra, agresivita, ale i rozdílnost povah, názorů a zájmů, zdravotní důvody, sexuální neshody, neuvážený sňatek. Manželství má v poslední době, čím dál menší váhu, hůře se do něj vstupuje, ale snadno vystupuje. Je tedy snadnější opustit nefunkční manželství, ve kterém se lidé trápí, ale na druhou stranu tuto možnost lidé využívají dříve, než by problém nějak řešili. Po právní stránce lze rozvod vyřídit téměř „od stolu“. Jenže pokud pomineme paragrafy, tak rozvod hlavně přináší dopad na lidské emoce. Může být velmi stresující záležitostí pro všechny zúčastněné, ale hlavně pro děti, a to i do budoucna. Děti většinou v takových rodinách bývají svědky hádek, ponižování, pláče a urážení rodičů mezi sebou. Nakonec situace skončí odchodem jednoho z rodičů z domova. Dítě této situaci nerozumí, jelikož má rádo oba rodiče a chce je mít nablízku. Nerozumí, že rodiče mluví pejorativně o druhém rodiči a může si vytvářet některé nesprávné domněnky. Jde o změny v životě dítěte, se kterými se musí vyrovnávat. Důležitou roli při tom sehrává i věk dítěte. Jde o velmi individuální záležitost a u některých jedinců můžou důsledky přetrvávat až do dospělosti nebo po celý život, kde mohou poznamenat i jejich budoucí partnerské vztahy. Když jsou manželství bezdětná, nemusí být rozvod komplikovaný a většinou neovlivňuje příliš další životy druhých lidí. Když jde ale o manželství s jedním nebo více dětmi, nejvíce rozvod zasáhne a ovlivní především je. Zátěž, kterou rozvod přináší pro dítě, je velká; má to dopad až už na jeho zdravotní nebo psychický stav. Rozvod a s ním související problémy zhoršuje výchovné působení rodiče a ovlivňuje vztah mezi rodičem a dítětem. A proto je v životě dítěte důležité, jak ho rodič vychovává a jaký mají spolu vztah.

Záměrem bakalářské práce je zjistit, jak vnímají rodiče důsledky rozvodu manželství ve výchově svých dětí. Nejvíce se soustředíme na rodiče, kteří svou výchovou mohou ovlivnit dítě na celý život.

Dílčím záměrem bakalářské práce je zjistit, jakých oblastí ve výchově se rozvod nejvíce dotýká a jak na tuto situaci reagují děti.

Teoretická část bakalářské práce je členěna do tří kapitol. V úvodní kapitole se zabýváme základními pojmy, jako je rodina, manželství, dítě a výchova. Ve druhé kapitole teoretické části si vymezíme pojmy funkční rodina a objasníme funkce rodiny. Zaměříme se také na pojem neúplná rodina a pokusíme se přiblížit jednotlivé obtíže, které mohou být s rozpadem rodiny spojeny. Ve třetí kapitole budeme blíže specifikovat výchovné styly, pokusíme se objasnit, jaký může mít rozvod dopad na dítě a jak se rodiče přizpůsobují této nové situaci. Jako poslední si popíšeme vzájemnou interakci rodičů a dětí po rozvodu.

V empirické části navazujeme na předchozí teoretické poznatky ve výchově dětí po rozvodu. Jedná se o kvalitativní výzkum, kde jsme pro sběr dat použili metodu hloubkového polostrukturovaného rozhovoru. Získaná data byla analyzována a interpretována pomocí techniky otevřené kódování u zakotvené teorie dle autorů Švaříček, Šedřová (2007).

Výzkum je orientován na oblast výchovy dětí po rozvodové situaci. V odborné literatuře nalezneme řadu výzkumů, které se výchovou dětí zabývají. Výchova dětí po rozvodu je stále aktuální a závažné téma, proto se touto problematikou zabýváme. Domníváme se, že zjištěné poznatky z našeho výzkumu budou zajímavým přínosem a poslouží k inspiraci a zlepšení problémů v této oblasti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1 Rodina

Rodina obvykle vzniká manželstvím a je považována za malou sociální skupinu, v níž dochází k vzájemnému soužití manželů, rodičů a dětí. Dále se zde vytváří vztahy mezi příbuznými a mezi rodinou a společností. Rozlišujeme různé formy společenských jednotek, tj. rodin. Rozeznáváme rodinu základní, kterou tvoří otec, matka a děti. Rodinu rozšířenou, kam zahrnujeme prarodiče, tety, strýce a ostatní příbuzné. Rodinu orientační, kam se jedině narodí, a rodinu reprodukující se, tu zakládá člověk vstupem do manželství. (Střelec, 2011, s. 109)

Špaňhelová (2010, s. 11-12) uvádí, že soudobá rodina prošla sérií změn. Ze současného hlediska můžeme rodinu charakterizovat několika rysy. Jeden z nich je růst zaměstnanosti mužů i žen, jejichž práce jim pohltí daleko více času, než dříve. Růst se týká zejména mužů, jelikož ženy plní v určitém období úlohu ženy a matky v domácnosti. Až později se vrací do práce. Dalším rysem rodiny je u žen nárůst vzdělanosti. Stírají se rozdíly mezi mužem a ženou. A často také dochází ke snížení kontaktů mezi rodiči a dětmi. Zodpovědnost zde pak zastávají většinou prarodiče, někdo jiný, nebo je nechána na dětech samotných, jako je návštěva kroužků, vyzvedávání ze školy. I dříve tradiční činnosti jako praní a čištění prádla, vaření, starání se o děti si musely najít místo v rámci společenských služeb, tj. v čistírnách, prádelnách, jídelnách, školních družinách. V dnešní době se také zredukoval počet rodin s vícegeneračními vztahy, kde rodiny už nežijí společně s prarodiči, a tak děti nevidí své rodiče, jak se starají o prarodiče, tím pádem nemají s těmito vztahy ani zkušenosti. Stále častěji dochází ke stěhování obyvatel z venkova do města. A velký rozmach zaznamenala i technika, kam patří používání počítačů. Děti na počítači navštěvují internet, icq, e-mail, skype, facebook. Díky tomuto technickému rozvoji dochází k omezení mezilidských vztahů a omezení komunikace. Možný je i pokles morálky, kdy se snižuje působení náboženství.

Rovněž Střelec (2011, s. 70) upozorňuje, že na přelomu 20. a 21. století prochází rodina neobyčejnou krizí. Jejimi příčinami a zdroji se zabývají psychologové, sociologové, ale i politici. Vzhledem k výchově dětí je značně problematická nestabilita rodiny. Za problematické se také považuje odstranění rodičovské autority a citové strádání dětí v rodinném

prostředí. Mezi další problémy patří ekonomická nestálost některých rodin a hodnotová rozpolcenost v souvislosti s životním stylem.

Čáp (1996, s. 46) uvádí, že sociokulturní postoje rodiny ovlivňují motivaci dítěte, jeho vývoj a úspěch ve škole, ovlivňují aktivity ve volném čase a utváří osobnost dítěte po psychické stránce.

Za hlavní předpoklad zdravého duševního vývoje dítěte se považuje citově upřímná a stabilní atmosféra rodiny. I když se toto hledisko zdá být evidentní a lehce dosažitelné, je zapotřebí vyvinout úsilí a zamyslet se, aby mohly být tyto dvě podmínky splněny. První předpoklad je, aby měli rodiče své dítě rádi. Jako druhý předpoklad je, aby se měli rádi navzájem. Rodiče by měli dokázat utvořit společenství, jenž bude existovat po celý jejich život a v němž bude všem dobře. Každý člen rodiny zde nalezne jistotu a děti se odtud budou vystavovat různým dobrodružstvím, aby poznaly svět. Do takové rodiny se budou děti vždy rády vracet, zdůrazňuje Matějček (1986, s. 9).

Rodina dle Nováka, Novákové a Bakaláře (1996, s. 30) je lidská společnost, ve které problémem rodiny se považuje za problém vztahu. Jestliže chceme na vztahu pracovat, musí zde být přítomni všichni, kterých se tento problém týká, zejména jde o rodiče. Rodinný problém se doporučuje řešit v psychologické poradně. Kolikrát a jestli vůbec se účastní na práci v poradně děti, závisí na charakteru problému, na věku dětí, ale i na postupu práce psychologa.

V rodině je důležité, aby všichni její členové spolu komunikovali a trávili volný čas. Již v prvních letech života dítěte, rodič určuje, to, jak se bude v rodině komunikovat. Členové rodiny by měli spolu hovořit o zážitcích a prožitcích. Tím, že se v rodině komunikuje, se všichni navzájem obohacují, poznávají se, a to je prospěšné pro jejich vzájemný rodinný vztah. (Špaňhelová, 2009, s. 11–12)

Všichni rodiče mají naději, aby se stali lepšími rodiči. Pokud je velmi tenká hranice mezi rodiči a dětmi, důsledkem ve vztahu je zmatek. Na druhou stranu, pokud je mezi dětmi a rodiči hodně pevná hranice, výsledkem je zániknutí pout a odloučení. Ani jedna hranice není přirozená. Rodinný systém pracuje o mnoho lépe, jestliže je hranice mezi rodiči a dětmi přizpůsobivá a jasná. Důležitým záměrem v některých rodinách je terapeutická práce, kde dochází ke zlepšení mezigenerační hranice. Děti zde mají prostor, ve kterém mají možnost vyrůstat a cítit se zde bezpečně a dobře. (Friel, Friel, 2002, s. 79)

Rodina je považována za společenskou skupinu a jak je známo, prochází odjakživa neustálými změnami. S pojmem rodina se setkáváme všichni po celý život, tvoří ji muž, žena a děti. Jejím účelem je plodit a vychovávat potomky. Dává pocit bezpečí a jistoty, pocit domova v kruhu svých nejbližších. V rodině nacházíme lásku, porozumění, přátelství, úctu k sobě i k druhým. Manželství, které v mnoha případech vzniká za účelem založit si rodinu rozebereme v následující kapitole.

1.2 Manželství

„Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“ (ČESKO, 2012, § 655)

Podstatou manželství je zásada dobrovolnosti, i zákon o rodině mluví zejména o dobrovolnosti odhodlání a o společný záměr, tj. vytváření manželství vyrovnaného, stálého a neměnného. (Střelec, Marádová, Marhounová a Řehulka, 1992, s. 9)

Dle Dvořákové Závodské (2002) manželství mezi mužem a ženou vzniká na základě jejich prohlášení, které je úplné a svobodné. Uzavírá se buď před církví, nebo náboženskou společností, jenž je k tomu pověřena, a nebo před obecním úřadem, který je zmocněn vést matriční úřad. Snoubenci prohlášení pronesou veřejně, slavnostně a za účasti dvou svědků.

Skoro všechna první manželství absolvují odlišnou dobu na přizpůsobení se jeden druhému. Přizpůsobují se malým, ale i závažnějším střetům, vytváří dohody a zvykají si na společný život, uvádí Matějček, Dytrych (1999, s. 28).

V posledních 50. letech, jak konstatuje Smith (2004, s. 16) se manželství jako instituce hodně transformovala. Na této přeměně se podílí společenský postoj žen, jejich větší žádostivost po citovém uspokojení, ale i tlaky společnosti, které souvisí s přechodným rázem velké části naší kultury. Nejvíce se zde však podílí nestabilita trhu práce. Dříve byly manželky závislé na svých mužích a také byly zodpovědné za domácnost a děti. Na druhou stranu muž se staral o kontakt rodiny se širším světem. V dnešní době lidé předpokládají ve vztazích rovnoprávnější postavení, kde oba manželé chodí do práce víceméně rovnocenně a pečují o své děti. Za nejdůležitější se ve vztahu už nepovažuje jeho pevnost, ale citová a sexuální spokojenost. V dnešní době nic nemá dlouhého trvání, bohužel to platí i o manželství.

Do manželství, jak uvádí Tournier (1994, s. 10), lidé vstupují s velkými sny. Mnozí z nich, ještě jako snoubenci, absolvují kurzy a pročítají knihy ohledně sexuálního života, v nichž zjistí spoustu informací. I přesto se nedá říci, že by pro většinu z nich byl po pár letech domov tím, čím si na začátku představovali.

Autor říká „pro manželství je nejdůležitější, co z něho den ode dne vytváříme. Ve snaze o trvalé manželské štěstí platí pouze společné úsilí obou partnerů.“ (Tournier, 1994, s. 11)

Manželství vzniká svobodným projevem vůle muže a ženy, za účelem založení rodiny a výchovy dětí. V dnešní době manželství uzavírají lidé s průměrným vyšším věkem. Jsou citově i sociálně zralejší a více připraveni na roli rodiče. Co dítě znamená pro rodiče a jaké místo má v rodině si uvedeme v následující kapitole.

1.3 Dítě

„Dítě patří zcela nepochybně k nejdůležitějším a nejpřirozenějším součástem našeho života. Jsou naplněním přirozené touhy většiny manželství.“ (Střelec, Marádová, Marhounová a Řehulka, 1992, s. 79)

Špaňhelová (2010, s. 25) uvádí, že dítě poskytuje svým rodičům radost. Ti jsou rádi, že mají následníka rodu a mají komu dát své zkušenosti, postoj k životu, znalosti a své dovednosti.

Dále uvádí, že mezi významná potěšení, která přináší dítě rodičům, je jeho první úsměv. Radují se také z prvního slova, krůčku, když jde poprvé do školy a samozřejmě z jeho úspěchů. Na druhou stranu dítě touží být od rodičů chráněno, a tak jim dává možnost, aby se o něj postarali. Dítě si přeje rodiče, kteří ho utěší, poskytnou mu náruč a objasní mu pro něj neznámé věci. Do rodičovského soužití dítě vnáší nové vnímání, nové nápady a další okolnosti, toto všechno rodiče obohacuje. Dále rodičům přináší důležitou zodpovědnost, která nemá svazovat, ale má dát rodiči příležitost, zvládnout situaci. Rodiče jsou pro dítě vzorem a učí ho zodpovědnosti, vzhledem k sobě, ale i k druhým. (Špaňhelová, 2010, s. 25–26)

Dítě je trvale biologicky spojeno s rodiči, ti mu dávají jistotu, usměřňují ho, povzbuzují, ale jej i utěšují a přenášejí na něj i svá nadšení. Ukazují mu hranice mezi já a ty, mezi „ano“ a „ne“, mezi potěšením a vztekem, které emočně prožívá. Rodiče trénují s dítětem komunikaci, ukazují mu jeho vlastní identitu a svobodné rozhodnutí. Dítě tak rozvíjí zvi-

davost i za cenu, že udělá chybu, protože se může těšit lásce rodičů, která je bezpodmínečná. V období vzdoru, kdy se dítěti zdá míra mezi chtěním a jeho dovednostem neúnosná, upadá do zmatku. Zde by rodiče namísto křičení, trestání, pohlavkování, měli nabídnout rodičovskou náruč. V ní může projevit svou sklíčenost, vykřičet vztek a naříkat nad smutkem. Dítě v takové náruči nabere energii na následující objevitelské cesty. (Prekop, 2010, s. 28)

Střelec, Marádová, Marhounová a Řehulka (1992, s. 79) upozorňují na to, že dítě má v rodině svou funkci, kterou je možno hodnotit z více pohledů. Uvážíme-li již samotné narození dítěte na svět, není možné přehlédnout často odlišné situace a podmínky, jenž doprovázejí tuto významnou etapu v rodině. Tyto jevy můžou ovlivnit naše vnímání, jaké místo zaujímá dítě v žebříčku životních hodnot.

Dále uvádí, že v určitých etapách života rodiny je dítěti věnována hlavní péče, s tím souvisí obavy, výdaje, ale i odříkání, jelikož dochází k proměně způsobu života. S dítětem vznikají nové okolnosti, které si žádají jak materiální, tak psychickou, ale i výchovnou přípravu. Rozvoj a výchova dětí přináší také jisté nástrahy. Všechno, co rodiče vkládají do svých dětí, se jim ne vždy vrací, ať už ve formě uspokojení nebo štěstí. Postavení dítěte v rodině se změnilo v závislosti na společenských podmínkách. (Střelec, Marádová, Marhounová a Řehulka, 1992, s. 79-80)

V životě dítěte je důležitá vzájemná komunikace mezi ním a rodičem, měli by si povídat o jeho prožitcích, o tom, jak to samo dítě vnímá a všimnout si jeho chování. Podstatné je věnovat společné komunikaci čas, který se v průběhu života mění, podle určitých okolností, jako je narození dalšího dítěte, nástup rodiče do zaměstnání. Dítě vnímá společně strávený čas v každém věku jinak. Důležité je využít čas tak, jak si rodič myslí, že je to vhodné. (Špaňhelová, 2009, s. 10-11)

Mertin (2011, s. 25) upozorňuje na to, že rodiče s dětmi mívají značně silné pouto, avšak často bývají na dětech velmi závislí. Dospělí na sebe dokážou kvůli dítěti žárlit, buď na sebe žárlí rodiče vzájemně, nebo žárlí na prarodiče a někdy i na učitelku. Dítě má pro mnoho rodičů zásadní ba i jedinečný význam v jejich životě. Vybízí rodiče k činnosti a ti usilují o to, aby se dítě mělo dobře, mělo kde bydlet, vystudovalo školu, a naučilo se více, než mohli a dokázali oni sami. Rodiče jsou ochotni pro dítě udělat mnoho, a proto někdy brání svým dětem, aby vytvořili vlastní rodinu, protože mají pocit, že život dítěte tím může

být ochuzen, vztah s partnerem často pozbuďte pouto jedinečnosti a jejich partnerský život nebude mít smysl.

Jestliže mají rodiče a děti mezi sebou skutečně silný vztah, založený na lásce, důvěře a jistotě, pak tento vztah nezničí jen tak nějaké nepochopení, hněv, emoce v pubertě, vzdorování a ani okolí, zdůrazňuje Skládalová (2015, s. 33).

Pokud má dítě silného rodiče, Koucká (2014, s. 160) uvádí, že je to pro něj vítězství. Takový rodič je pro dítě významný, protože mu dává pocit jistoty a je mu vzorem, aby dítě samo vyspělo v rozhodného a houževnatého člověka.

Ve většině případů dítě přináší rodičům radost a naplnění života. Někteří rodiče jsou až „nezdravě“ závislí na svých dětech, jiní rodiče projevují velmi chladný ba dokonce žádný zájem o dítě. Je velmi důležité, jak rodiče přistupují ke svým dětem, jakou pozornost jim věnují a jak je vychovávají. Výchovou se budeme zabývat v příští kapitole.

1.4 Výchova

Výchova je důležitá část předpokladů pro utváření člověka. „Výchova je cílevědomé, záměrné mezilidské působení a rozvíjení aktivního vztahu člověka ke světu.“ (Střelec, Marádová, Marhounová a Řehulka, 1992, s. 110) Pro dítě je zásadní, jakou má výchovu a vzdělání, jaké nástroje se používají a co se učí. (Střelec, Marádová, Marhounová a Řehulka, 1992, s. 110)

Výchovu můžeme dle Bakošové (2008, s. 50) definovat jako složitý vývoj, nebo-li vzájemné působení mezi vychovávajícím a vychovávaným. Měla by mít svůj záměr, bez záměru je funkcionální a vede k socializaci. Hlavními znaky výchovy je cílevědomost, promyšlenost, vytrvalost a organizovanost.

Za jednu z nejvýznamnějších a nelehkých zodpovědností, ale zato velice důležitých, je dle Skládalové (2015, s. 13) považována výchova. V dětském vymezení výchovy není zapotřebí se jí obávat, protože ve skutečnosti je dosti jednoduchá. Všichni se mají rádi, žijí dohromady a rodiče dětem jen ukazují, jak život žít, ale rozmyslet si to musí děti samy.

Výchova dětí patří k nejpůsobivějším, ale i nejtěžším chvilčkám, které můžeme zažít. Na rodiče jsou díky výchově kladeny velké požadavky, kam patří emoční, intelektové, duchovní, materiální i fyzické hledisko. Zkoumáním manželského štěstí bylo zjištěno, že partneři jsou nejvíce šťastní před narozením prvního dítěte a po opuštění domova poslední-

ho dítěte. Ocenění si zaslouhují ti rodiče, kteří se věnují denním povinnostem a vedou své děti od útlého věku až k nezávislosti v dospělosti, což se dá považovat za největší úkol výchovy rodičů. (Friel, Friel, 2002, s. 17)

Nejdůležitější výchovnou a vzdělávací atmosféru získávají děti od rodičů, jelikož jejich působení bývá nejvýraznější a neměnné. Na této situaci se nijak nemění ani to, že rodiče nemají na výchovu dítěte čas, jelikož jsou zaneprázdněni prací, nebo žijí odděleně, někde jinde a dítě rodiče vidí jen při dohodnutých schůzkách. Můžou být unavení, špatně naladěni, někdy neví, jak se správně zachovat, můžou být nezaměstnaní, nebo někdy mají pocit, že se o dítě postará lépe někdo jiný, jako babičky, školy, různé instituce. Zde může dojít k tomu, že nejvýznamnější osobou pro dítě je babička, dědeček, učitelka nebo televize. V některých stádiích rozvoje dítěte může působení rodiče být přirozené, jindy dítě odmítá vše, co mu rodič nabízí a s čím mu pomáhá. I přesto bývá z dlouhodobého hlediska působení rodičů nejúčinnější a nejobsáhlejší. (Mertin, 2011, s. 10)

Dle Bakošové (2008, s. 49-50) můžeme říci, že s výchovou se setkáváme po celý život. Setkáváme se s ní ve škole, v rodině i ve volnočasových aktivitách. Daleko větší působení, než výchova záměrná, má na děti výchova nezáměrná. V současnosti největší vliv z nezáměrné výchovy mají komunikační prostředky, jako je televize. Televize může při pracovním vytížení rodičů být mocnějším prostředkem, než je výchova v rodině nebo ve škole.

Kopřiva (2008, s. 5) upozorňuje na nedostačující postoj, v němž si většina dospělých myslí, že stačí, aby to s dětmi mysleli dobře a měli je rádi. Mnoho lidí často uplatňuje, i když s dobrým záměrem, výchovné nástroje, které se ale neshodují s lidskou slušností a respektem, jako jsou tresty, moralizování, vyhrožování, podplácení a další. Mnohokrát také s chybným dojmem, že u dětí je to něco jiného, než u dospělých.

Nevyhnutelným předpokladem zdárné výchovy je kromě lásky i respekt k dětem. Aby se děti mohly chovat k druhým lidem s úctou, je zapotřebí úctu od dospělých zakusit, nejen o ní slyšet nebo ji jen vidět v chování dospělých. Aby byly děti respektovány, musí dospělí vědomě upouštět od manipulativních a mocenských postojů ve vzdělání a výchově. Což znamená, že rodiče v chování nastaví účinná pravidla a hranice. Platnost těchto zásad se zakládá na kázni a etice, které se opírají o vnitřní hodnoty, vedle nichž děti promyslí své chování, i když u nich nebude žádný dohled. (Kopřiva, 2008, s. 5)

V rodině navazuje výchova na školní výchovu, a ta na společenskou výchovu. Vždy je důležité, aby děti byly vychovávány k lásce, zdvořilosti, úctě, přátelství, toleranci, soudržnosti a k dobru. Měla by také rozvíjet vztah k sobě samému, k lidem, k rodině, ke společnosti a k přírodě. (Bakošová, 2008, s. 94)

Aby rodiče mohli své poslání plně realizovat ve prospěch svého dítěte, ale i pro své naplnění a uspokojení, musí dítě dobře znát a pochopit ho, rozumět jeho požadavkům, schopnostem a vzájemným vztahům v životě, který společně prožívají. Samozřejmě rodiče musí znát i sami sebe, svá přání, své vlastnosti, co v životě chtějí, kam míří, jaký je jejich záměr, co od dítěte čekají, k čemu ho chtějí směřovat, jaké způsoby a prostředky považují za nejlepší a naopak kde mohou být nezávažnější úskalí výchovy. Důležité je, aby rodiče věnovali dětem co nejvíce času, protože nelze vychovávat na dálku, uvádí Mertin (2011, s. 10).

V této kapitole jsme rozebrali, jak je důležitá výchova dětí. Výchova má své výhody, ale i úskalí a rodiče by ji neměli podceňovat, ale věnovat jí zvýšenou pozornost, jelikož utváří charakter dítěte. V další kapitole se budeme zabývat funkční a neúplnou rodinou, a jaké jsou hlavní obtíže spojené s rozpadající rodinou.

2 FUNKČNÍ A NEÚPLNÁ RODINA

2.1 Funkční rodina

Funkční rodina se vyznačuje nepřetržitou láskyplnou starostlivostí o dítě a pozitivními emocemi mezi rodiči a dětmi. Ty pomáhají k rozvoji povahové i emoční stránky dítěte a k jeho nadání. (Čáp, 1996, s. 44)

Koucká (2014, s. 76) říká, že pevný a zdravý vztah partnerů je podstatný nejen pro jejich blaho, ale proto, aby rodina správně fungovala a i dítě se správně emočně vyvíjelo. I když je to asi pro někoho nepochopitelné, dítě má lepší pocit, jestliže ví, že u táty první místo zaujímá máma a naopak, než aby tam mělo být dítě samo.

Funkční rodina je dokonalým okolím, jednak pro růst sebedůvěry, ale i pro vzrůstající socializaci (Novák, 2013, s. 36).

V rodině, která dobře funguje, splňují rodiče dětem jejich zásadní duševní požadavky zcela bezprostředně. Dávají jeho životu význam, dodávají mu impulsy pro jeho rozvoj. Dítě nabývá jistoty, má možnost uvědomit si vlastní hodnotu pro společnost i svou budoucnost. (Matějček, Dytrych, 1992, s. 6)

Úplná rodina tvoří vztahovou oblast, jenž ulehčuje význam otce v rodině a jeho přítomnost v životě dětí. Přispívá s pomáháním domácích činností, s dětmi jí alespoň jednou nebo dvakrát denně, podepisuje žákovské knížky, zlepšuje jejich gramatiku a vyjadřování. Upozorňuje je na plnění svých úkolů, při cvičení recitace pro školní vystoupení jim naslouchá, odváží je na kopanou, pracuje s nimi na různých aktivitách, požaduje od dětí, aby dodržovaly domácí pravidla, dívají se spolu na televizi, hraje si s nimi a dává jim pusu na dobrou noc. (Warshak, 1996, s. 67)

Dle Plaňavy (1994, s. 42-43) úplná rodina se stálými rodiči dává dítěti pocítit, jaké to je, být součástí strukturovaného celku, ve kterém se přirozeně rozvíjí role a pozice. Každý den dítě do sebe vstřebává a zakouší nejen spolupráci a spojení rodičů, kde čerpá jistý obraz toho, jak rodiče můžou spolupracovat, přijímat jeden druhého a jak se můžou mít navzájem rádi. Ale také, jak je možné žít kvalitně a dobře, když se navzájem respektují. V úplné rodině dítě prožívá vůči sobě dva druhy lásky, lásku mateřskou a lásku otcovskou. Lásky mateřská se projevuje tím, že dítě je akceptováno a milováno takové, jaké je. Lásky otcovská je doplňující k lásce mateřské, dává dítěti prožitek přijetí a náklonnost na bázi toho, co

dělá, jaké je a jak jedná. I když ta mateřská láska je podstatná, přesto obě náleží k sobě a měly by existovat dohromady.

Z výše uvedeného vyplývá, že je důležité, aby rodina pro zdravý rozvoj dětí byla funkční. Děti by měly od rodičů přebírat správné vzorce a zastoupení obou pohlaví v rodině by mělo být rovnocenné. Následně se budeme zabývat tím, jakou má rodina funkci.

2.2 Funkce rodiny

Dle Střelce, Marádové, Marhounové a Řehulky (1992, s. 74) jsou funkcemi rodiny chápány jednotlivé úlohy, díky nimž rodina splňuje své funkce, ale i funkce společnosti. Určit, co je podstatnější, zda úlohy rodiny nebo společnosti, je dosti složité. Komplikované a neustále se rozvíjející předpoklady ve společnosti se odráží i do rodinného života, nelze tedy hovořit o samostatnosti společenského života a rodinného života, obzvláště pokud jde o výchovu.

Mezi hlavní funkce rodiny jsou pokládány:

- hospodářská nebo-li ekonomická funkce – je významná pro růst ekonomického systému, kam přispívají i členové rodiny, jde i o materiální zajištění všech členů rodiny,
- biologicko-populační funkce – je důležitá pro život rodiny, ale i pro celé společenství,
- funkce odpočinku a obnovování tělesných a duševních sil – slouží pro využití volného času,
- výchovná funkce – jedná se o velmi významnou funkci, která probíhá v blízkosti s ostatními funkcemi a ovlivňuje všechny stránky života rodiny. (Střelec, Marádová, Marhounová a Řehulka, 1992, s. 74)

Čáp (1996, s. 40) pojímá funkce rodiny podobně jako Střelec, pouze vynechává funkci odpočinku a obnovování tělesných a duševních sil:

- skrze narození dítěte, přes péči o něj, jeho socializaci a výchovu, po předávání společenských hodnot zabezpečuje rodina reprodukci člověka, a to biologickou, sociální a kulturní,
- dohlíží na chování a konání jednotlivých členů rodiny, zabezpečuje ve vhodných případech plnění společenských předpisů, jako v právních, morálních aj. V jinou dobu zmírňuje ve společnosti tlak na jednotlivce a napomáhá, aby se bránil nepřátelskému působení, v nepřátelských případech pobízí členy rodiny proti společenským a etickým pravidlům,

- obstarává dospělým i dětem podporu a ochraňuje členy rodiny za normálních i zvláštních okolností, jako je finanční zabezpečení, nemoc, živelné pohromy aj. Poskytuje radost a zvládání závažných situací,
- má ekonomickou funkci, u zemědělské nebo řemeslné výroby i funkci pracovní,
- obstarává jednotlivým členům individuální vztahy v rodině.

Dále autor Čáp (1996, s. 40-41) uvádí, že za podstatnou část společnosti se obvykle pokládá rodina, zvláště kvůli uvedeným významným úlohám. Zároveň je možné, že bude mít rozdílnou formu, některé funkce může naplňovat v odlišném rozsahu a podobě a někdy i v rozporu s danými společenskými hodnotami a zřízením. Jestliže rodina vykonává uvedené úkoly, současně poskytuje podmínky pro vyhovění významným potřebám dospělých i dětí, jako je potřeba společenského kontaktu, vzájemné podpory a komunikace, spolehlivost, dosažení jednotlivých, ale i skupinových záměrů, nacházení a uskutečňování životního smyslu, lásky. Z jiného pohledu rodina podněcuje nesnadné životní situace. Rodiče, kteří se mají rádi, zažívají z dítěte i z druhého partnera radost, současně i neklid a obavu o ně. Rozvíjí se tak neshody a problémy. V rodině tedy mohou trpět děti i dospělí, někdy přispívá až k nezdravému rozvoji osobnosti, tj. způsob výchovy a špatný postoj k dítěti.

Špaňhelová (2010, s. 12) rozlišuje hlavní úlohy rodiny z pohledu sociální psychologie na:

- biologicko-reprodukční – rodiče mají za úkol rodit děti,
- ekonomicko-zabezpečovací – zde rodina zajišťuje dítě po stránce ekonomické, pouze do takového rozsahu, která je pro ni možná. Úloha rodiny by neměla přesahovat a stínat úloze citové, jenž je podstatná pro zdravý rozvoj dítěte z psychologického pohledu,
- socializačně výchovná funkce – zde dítě učíme k určitým schopnostem, aby se umělo pohybovat ve svém okolí a bylo si jisté, odůvodnilo si některé jevy, a umělo se pohybovat mezi dětmi i dospělými,
- emocionální funkce – jedná se o citové zajištění dítěte, kam patří projevování a vyslovování pocitů, dokázat je dát navenek, aby o nich uměli povídat, jak děti, tak rodiče. Dále by rodiče měli zasypávat dítě láskou a bezpečím. Láska by měla mít hranice, které se mění s narůstajícím věkem, přesto některé jsou stejné, např. nelhat druhému.

V řádné rodině pečují rodiče o děti a směřují je určitým směrem, tuto starostlivost děti akceptují a podřizují se jí. Ve zdravé rodině (ať už samotný rodič, nevlastní rodič nebo kom-

pletní rodina) si rodiče přesně vymezí hranice mezi zodpovědností a úlohou dospělých a dětí. V rodině, kde je jediný rodič mají, děti často povinnost ujmout se mnoha domácích prací a dokonce mají sklon brzy vyspět, poněvadž mají větší část zodpovědnosti než v úplné rodině. Ale i zde by měla být jejich role rozhodně osamostatněna od role dospělého. Rodič, který je sám, má v rodině vedoucí funkci, což zabezpečuje běh, pořádek a uspořádání domácnosti. Určuje, navrhuje, vymezuje pravidla a stojí si za plněním zásad. Požadavky společnosti a oporu si plní ve vztazích dospělí s dospělými, ale ne s dětmi. (Teyber, 2007, s. 159)

Funkční rodina, jak jsme uvedli má, několik úkolů, které zajišťují řádný chod rodiny. Jsou důležité pro správné fungování rodiny a pomáhají k lepšímu žití, jak rodičům, tak dětem. V následující kapitole se budeme zabývat rodinou, která je neúplná, kde chybí jeden rodič.

2.3 Neúplná rodina

Za běžnou výchovu se považuje i výchova dětí v neúplné rodině, avšak v obtížných podmínkách. Zde je důležité, aby rodič chápal svou situaci, a tím lépe překonával nástrahy a předcházel hrozbám. Jelikož časté obtíže způsobujeme právě my, měli bychom je i my řešit. Je to žádoucí, neboť tyto situace zažíváme, upravujeme a dáváme je dítěti ve svých názorech, postojích, požadavcích a ve své výchově. Vytvořené prostředí domova působí na dítě a ovlivňuje ho po celý život. (Márová, Radvanová, Matějček, 1975, s. 69)

Novák, Nováková a Bakalář (1996, s. 45-46) zdůrazňují, že pro úspěšný rozvoj dětí je důležitá zdravá a kompletní rodina. Zkoumáním bylo zjištěno, že v neúplných rodinách je kriminalita u mladistvých početnější než v rodinách úplných. V těchto rodinách se může působení výchovy odrazit i na budoucích vztazích a rodinách, které budou děti zakládat. Jedinci z neúplných rodin mají větší sklon k rozvodu a děti a mladiství mají větší sklon k drogovým závislostem.

V rodinách, které jsou nestabilizované nebo neúplné je odlišné výchovné působení. Pokud rodiče nemají stejnou výchovu a nedodržují stejné hranice pro děti, směřuje to k poškození morální vyrovnanosti a psychického zdraví dítěte. (Střelec, Marádová, Marhounová a Řehulka, 1992, s. 128)

V neúplné rodině má výchova hodně nástrah, zde by ji měl ten, kdo vychovává, pokládat za svůj úkol bez útrpnosti a bez soucitu. Vychovávající by měl výchovu vykonávat s ohledem

na pohodu dítěte; měl by si uvědomovat, že děti s nelibostí poslouchají, hlavně v době dospívání, co všechno pro ně matka dělá, co by mohla mít, kdyby nekoupila a další. V dnešní době se děti dostanou brzy k literatuře, k televizi či filmu, jsou mnohem chápavější a častokrát i psychicky vyzrálější. Mnohokrát si pročtou nebo i vyslechnou přednášku a semináře o výchově a vezmou si samozřejmě z nich to, co jim nejvíce vyhovuje. Často pak děti rozumí po svém, jak je mají rodiče stavět do života a vychovávat. Mladí lidé dnes nejsou vděční svým rodičům, že je dovedli na svět, že je šatí, živí a obětují se mu. Je naprosto marné od dětí žádat nebo trápit se jejich nevděkem. Až díky zážitkům ze života a jejich vlastní rodičovství jim rozevřou oči, znovu najdou cestu k rodičům, jenž v období dospívání ztratily. (Márová, Radvanová, Matějček, 1975, s. 30–31)

Novák (2013, s. 36) uvádí, že lhostejnost a zklamání od rodičů, kteří jsou v neustálé blízkosti dětí, zabraňují optimálnímu vývoji jedince ve všech sférách. Rozepře, nepokoje, strhávání pozornosti, hledání plytkých emočních spojitostí, opakovaná nemocnost, problémy se začleněním vrstevnických tříd, nápory agrese a další. To vše vede k potížím u dítěte, umí dávat to, co samo zažilo, jak v dobrém, tak ve zlém. Schází skutečná, stálá přátelství a v manželství se jeho možný úspěch blíží k nule. Rodiče, kteří v dětství emočně strádali, mívají i deprimované potomky.

Neúplná rodina je velmi náročná na předávání správné výchovy dětem. Proč a z jakého důvodu se z funkční rodiny stane nefunkční rodina se dozvíme z následující kapitoly.

2.4 Obtíže spojené s rozpadající se rodinou

Na začátku si mnozí rodiče přáli, aby jejich manželství bylo šťastné, a tak s příchodem krize doufali, že se vztah ještě podaří udržet. Následkem rozvodu se vyskytne velké množství problémů, jako je finanční strádání, podstatná zodpovědnost za štěstí a výchovu dětí. Nejvíce rozvodů podněcují ženy, a proto bychom se mohli ptát, z jakého důvodu ženy pokládají manželství za nefunkční a zvolí si ten způsob života, jenž zintenzivní jejich potíže, alespoň na krátký čas. Některé se k rozvodu odváží až po opětovných úsilích o smíření. (Smith, 2004, s. 15)

Říká se, že první příčinou rozvodů je manželství samo. Nejde o levný vtíp, protože jakékoliv lidské chování a žití na této planetě s sebou nese určité nebezpečí, pochybnosti, eventuálně prohru. A proto toto rodinné uspořádání je od samého začátku konfliktní a nejistou

záležitostí. Ostatně fakt, že nemalý počet manželství bývá dříve či později rozveden, nás vede k závěru, že se jedná o záležitost velmi riskantní, uvádí Plaňava (1994, s. 9).

Pro rodiče a děti, ale i pro další členy rodiny je rozpad manželství, potažmo zánik rodiny považováno za nejobtížnější období. Toto období má hledisko citové, právní, sociální, etické a hlavně psychologické. Období rozvodu je plné zklamání a nenaplnění podstatných lidských požadavků. Jde o období, jehož následky mohou účastníci pociťovat po celý jejich další život. (Matějček, Dytrych, 2002, s. 39)

Pokud se rodiče rozhodnou pro rozvod, obnáší to spoustu rozhodnutí, a ta nejbolestivější se týkají dětí. Především: kde budou děti žít, kdo ponese odpovědnost, komu budou svěřeny atd. (Warshak, 1996, s. 15)

Poupětová (2009, s. 92) uvádí, že následky rozvodu snáší i opačný partner mnohdy bolestně, ba i za okolností, které se tak nejeví. Mnohdy se tito lidé, jenž odešli od rodiny trápí, že tuto situaci zavinili a vnitřně se tím souží.

Za rozvod manželství nesou odpovědnost oba manželé, ne jenom ten odcházející. Občas nesou určitý díl za rozpad okolní situace, které nezaviní partneři. (Poupětová, 2009, s. 92)

Na příčinách rozpadu manželství se podílí několik okolností, nejenom partneři, ale i situace, které mohou jen stěží ovlivnit partneři. Jaký má rozvod dopad na dítě a rodiče se budeme zabývat v další kapitole.

3 VÝCHOVA DÍTĚTE PO ROZVODU

3.1 Styly výchovy

Už od počátku dětského rozvoje je velmi důležité, jaký má rodina výchovný styl. Je tak přirozeně tvořen charakter, usměrňován temperament, způsob dorozumívání, schopnost zvládnání stresu, vytrvalost. Rodina je schopna plnit i vyrovnávací úlohu. Což znamená, že je možné vychovat dítě dobře, i v nepříznivých podmínkách. (Novák, 2013, s. 44)

Novák (2013, s. 48) dělí výchovu takto:

- autoritativní výchova – se projevuje rozkazy, potlačení bezprostřednosti dítěte, striktní dohled bez jakékoliv diskuze, zákazy,
- laxní výchova – vyznačuje se nevšímavostí, netečností, upřednostněním zejména osobních zálib,
- ochraňující výchova – je přátelsky autoritativní, až příliš dítě ochraňuje, brzdí jeho fyzické i psychické prožívání, příliš vyšlapává dítěti cestu životem, to je často velmi závislé na vychovateli,
- volná výchova – se vyznačuje dlouhodobou, absolutní vlídností, akceptováním téměř kterýchkoliv činností dítěte. Míra „volnosti“ jako následek samostatnosti a míra „totální volnosti“ jako doprovázející znak lhostejnosti u vychovatelů nebývá často jasná. Dítě mají rodiče zejména protože, chtějí vyhovět určitému tlaku společnosti, aby měli následovníka rodu, ukázali „vzor“. Úspěchy dítěte jim za těchto okolností nejsou jedno, nehovoříme tedy o laxní výchově. Avšak naproti tomu si nepřejí dát svůj komfort a čas na úkor výchovy,
- perfekcionista výchova – jde o výchovu, kdy rodiče mají na dítě jednostranné nároky, dítě se má chovat nejlépe, jak jen to umí, a zvládat všechny úkoly.

Rozdělení výchovných metod Teyber (2007, s. 176–177) uvádí jako:

- autoritářský přístup – tuto metodu používá hodně rodičů, je to přístup přísný až tvrdý, kde rodič dává příkazy, můžeme na něj pohlížet jako na přístup, kde je vysoká míra kontroly a nízká míra citu,
- shovívavý přístup – je v protikladu autoritářskému přístupu, přístup je milující, ale nedůsledný, rodič zde žádá až vyjednává, u tohoto přístupu je nízká míra kontroly a vysoká míra citu,

- autoritativní přístup – přístup je méně známý, ale zato dobře funguje, slučuje pevné hranice s laskavostí, zdůrazňuje pravidla a komunikaci, která jsou doplněna odůvodněním a vysvětlením, rodiče jsou přísní i milující, u tohoto přístupu je vysoká míra kontroly a vysoká míra citu,
- nezúčastněný přístup - tento přístup značí nezájem rodičů o děti, je to přístup s nízkou mírou kontroly a nízkou mírou citu.

Dále výchovné styly rozdělila Baumrindová (in Helus, 2007, s. 169) do tří typů:

- autoritářský styl – je charakterizován vysokou ulpělostí a přísností, kde rodiče si vynucují přání a poslušnost dítěte, používají přísná pravidla, nepříliš velká komunikace, můžou se objevit tresty i fyzické,
- povolující styl – zde rodiče umožňují nejvyšší volnost dítěti, trestání se vylučuje, nároky a omezení nejsou skoro žádná. Dítě si k výsledku musí dojít samo zkušeností,
- styl opřený o autoritu – u tohoto stylu rodiče přesně určí, co je dobré a co ne, jsou vymezeny hranice a principy, je zde dobrá komunikace, rodiče vysvětlují dětem jejich požadavky, proč jsou stanoveny a proč neústupně platí. Díky tomuto přístupu, jsou rodiče příkladem pro děti, autoritou a od toho je i odvozen název stylu.

Mezi důležité funkce rodičů patří to, jaký používají výchovný styl nebo-li metodu. Ovlivňují tak osobnost dítěte. Autoři, kteří se výchovnými styly zabývají mají podobné rozčlenění, ale liší se v jejich pojmenování. Další kapitola se zabývá tím, jaký má dopad rozvod na dítě.

3.2 Dopady rozvodu na dítě

Odezva od dítěte na konflikty, které se odehrávají mezi rodiči může být odlišná. Ve většině případech záleží na rysech dítěte, na věku, na povaze, zda bylo navyklé už v dřívější době potýkat se s různými obtížemi a jak si umělo s nimi za přispění dospělého člověka poradit. U mnoha okolností, jsou níže popsány odezvy, určitým ochranným systémem dítěte. (Špaňhelová, 2010, s. 46)

Dítě touží na sebe upoutat pozornost, protože chce, aby si ho dospělý povšimnul, často má tato odezva psychosomatický náznak. Jde tedy o přání vzbudit pozornost, jak na sebe, tak i na to, že není něco správně. Dítě jako kdyby volalo: „Něco se mi děje, nechte toho sporu,

který máte mezi sebou, usmířte se a pojd'te se starat o mě, oba dva.“ (Špaňhelová, 2010, s. 46) Často to ale není možné, proto dítěti pomáháme, aby do takových stavů již nevstupovalo, nebo jen v malé míře. (Špaňhelová, 2010, s. 46)

Po rozvodu značně strádají děti, které jsou manipulovány proti jednomu z rodičů, které nemají v blízkosti ani jednu podporu, ty jenž bydlí s oběma rodiči, kteří se nesnáší, ať už v jednom nebo rozděleném bytě. Kromě toho někdy jsou děti přítomny násilí v rodině. Fatální může pro dítě být i rozpolcený vztah rodičů vůči němu. Buď se jeví jako přílišná péče o něj, nebo také nevšímavost a nebo nadměrnými tresty. S rozvodem se děti celkem dobře srovnávají, pokud je nikdo neovlivňuje, nehněvá je a mají dojem jistoty, který doprovází pevný emoční vztah přinejmenším s jedním rodičem. Přispívají k jejich podpoře, jestliže v blízkém prostředí naleznou bezpečí a citovou vazbu k příbuznému, ale i cizímu člověku a jestliže nejsou účastníky konfliktů a neshod. (Novák, 2012, s. 97)

Dle Plaňavy (1994, s. 43) se u dětí projevují pocity viny, které jsou odpovědí na rodinnou nestabilitu, její nestálost a zabezpečení. Je ohromující, kolikrát a s jakým úsilím se děti po rozvodu ve svých myšlenkách zabývají tím, zda mají přičinění na rozvodu rodičů, a že je nemají rádi. Následkem toho je, že děti občas usilují o to, aby rodiče byli zase spolu. Mnohé děti, i dlouhá léta po rozvodu, sní o společném životě s rodiči, jenž se mají vzájemně rádi.

Poupětová (2009, s. 39) uvádí, že za klidných podmínek se rozvod vyvíjí tehdy, jestliže dojde k odloučení partnerů, při zachování na sobě nezávislých vztahů dítěte a každého z rodičů. Dá se to považovat za vzor, ale v rozvodové situaci zejména, kdy jsou city nejsilnější, je to nesnadný úkol. Často se rodiče umí tomuto vzoru přiblížit, protože pro ně jsou děti hodně podstatné. Rodiče mají své děti rádi a nepotřebují je zatěžkávat nebo ranit zármutkem a problémy nepodařeného partnerského vztahu.

Při rodinné neshodě, rozpadu nebo rozvodu se často stává, že nejméně jeden z partnerů emočně nebo jinak trpí. Docela nepochybně se projevuje fakt, že touto rodinnou neshodou nebo rozvodem je v nebezpečí zdravý rozvoj osobnosti dítěte. Podle výzkumů dítě strádá rozvodem bez ohledu na svůj věk. Rozdílné reakce vychází z vývojového období, ve kterém se dítě v průběhu rozvodu nachází. Vliv má také jeho pohlaví. (Matějček, Dytrych, 2002, s. 40)

Každé dítě, jak uvádí Washak (1996, s. 44), které zůstane po rozvodu v péči matky, prožívá toto období, jako nešťastný a skličující zážitek. Ať už v době, kdy se rodiče rozcházejí nebo když otec odejde od rodiny, jsou u dětí zaznamenány odmítavé postoje.

Dále uvádí, že u každého dítěte se projevuje jiné chování, přesto nejčastěji to jsou příznaky stresu. Odezvou na osamocení rodičů je u dětí vztek, zmatek a strach. Děti se domáhají větší pozornosti jak od rodičů, tak i od učitelů, a často pláčou jen pro drobnosti. (Warshak, 1996, s. 44)

Mnoho dětí se bojí, že oba rodiče odejdou. Děti, které se obávají, že je mohou rodiče opustit fyzicky, jsou ty mladší děti, starší děti se spíše obávají, že nedostanou lásku od rodičů, až ji budou vyžadovat. Obava dítěte je opodstatněná, protože pochází z jeho zážitků. Dítě se setkává s tím, že jeden rodič, často otec, odejde z domu a dítě ho vidí jen málo až nepravděpodobně. (Teyber, 2007, s. 30)

Dle dětských psychologů se rozpad rodiny, kromě výjimek, týká dítěte pokaždé. Rozvod prožívají malé děti jinak než větší děti, ale vždy se jich to dotkne, i když hned nepláčí, nehroučí se, nedělají výstupy. Dá se říci, že rodiče v rozvodové době a po ní se zabývají svými problémy a na dítě mají málo času. Daleko vážnější je, když jsou vzhledem k dítěti, jeho pocitům a požadavkům málo chápaví. Rodiče si v tomto období ani neuvědomují, že jejich chování je nepřiměřené, nezvyklé a zvláštní vůči dítěti. (Matějček, Dytrych, 1992, s. 4)

Po rozvodu manželství je v prvním roce výchova obtížná, jelikož proměny v rodině jsou pro děti plné napětí a pochybností. Dítě usiluje o dosažení pocitu jistoty, proto odsouvá vymezené hranice a omezení. Chce si potvrdit jejich platnost a žádá od rodiče, se kterým bydlí, aby velel a dohlížel. Rozvedený rodič by si měl uvědomit, že stálá a pečlivá výchova je pro děti, které se adaptují na vztahy v rodině, zdrojem klidu a jistoty. (Teyber, 2007, s. 183)

Dopad rozvodu na děti bývá často hodně zatěžující, ale nejen pro ně, i pro rodiče. V další kapitole se budeme zabývat přizpůsobením se rodičů nové situaci.

3.3 Přizpůsobení se rodičů nové situaci

Když rodiče ohlásí dítěti jejich rozchod, měl by být aspoň krátký čas na to, aby se dítě s rozchodem srovnalo. Dítě se lépe těmito situacím přizpůsobuje, jestliže mu to rodiče

oznámí a až potom některý z nich opustí domov. Řeknou mu i datum, kdy rodič chce odejít, a dítě se tak může na změnu připravit. Dítě si většinou přeje vidět a seznámit se s novým bydlením rodiče, který odchází. Chce znát, kde bude spát, mít svou postel a kde bude mít svůj pokojíček, čili určitou jistotu. Pokud druhý rodič odchází k novému partnerovi, měl by ho rodič o této okolnosti informovat, jelikož je to pro dítě náročnější. Často bývá pro dítě obtížná situace, jestliže rodič dítěti lže nebo před ním předstírá. Dítě mnohdy zjistí pravdu, ale od někoho druhého a je to pro něj dosti obtížné. Tato situace může přerušit nebo ukončit vztah mezi dítětem a rodičem. Obnovení vztahu je pak těžké a náročné, uvádí Špaňhelová (2010, s. 147).

Stav, kdy dochází ke smíru s tím, že manželství je u konce, se v západní literatuře nazývá konstruktivní rozvod. Zde jde o dořešení postavení partnerů mezi sebou, kteří mají společné děti. Je potřeba spolu komunikovat, ne bojovat, dále vytvářet vyhovující vztah k dětem. Jde také o akceptování faktu, že je běžné, když děti mají rády druhého rodiče. Náleží sem i formování skutečných životních postojů, z nichž je zřetelné, že rodičovství ani život nekončí rozvodem. (Novák, 2012, s. 51–52)

Oporu rozvedenému rodiči může poskytnout dle Poupětové (2009, s. 65) jeho rodič, sourozenec nebo dobrý kamarád. Ale není možné, aby ji poskytlo dítě, protože to by pro něj byla hodně velká přítěž se špatnými důsledky na vztahové i duševní zdraví. Není ani možné, aby oporu dával bývalý partner, protože by se překazilo uzdravování rozvedených partnerů. Na bývalého partnera se druhý rodič obrací s prosbou ohledně dětí, jako je hlídání nebo řešení jiných problémů. Při rozvodu si děti nezasluhují a ani by neměly být odtrženy od některého z rodičů. Dále uvádí, že je možné získat oporu formou rozhovoru s odborníky, jako je poradce v Poradně pro rodinu nebo pracovník Linky důvěry. Pokud není průběh rozvodu složitý, tak postupem času dochází znovu k načerpání energie a síly. Jestliže ale vyčerpání nepřestává a nedochází ke zlepšení více jak měsíc, je možné, že jde o stav deprese. Zde už je potřeba odborná pomoc psychologa, ale někdy i psychiatra.

Po rozvodu se má za to, že se situace zklidní, dojde k nalezení duševní rovnováhy alepší se i zdraví celé rodiny po psychické stránce. Manželství, které bylo rozvedeno nekončí jen pouhým zrušením a oddělením se, ale jde o pomalé uklidňování, jak po stránce emoční, tak i sociální, někdy zdlouhavou a obtížnou proměnou. Praxe bohužel ukazuje, že v mnoha manželstvích nepřestává být prostředí bez stresu a plné rozporů, opětovné soudy o výživném, určení styku s dítětem, o majetku. Dítě musí opětovně navštěvovat soudní

znalce, kde má pronášet, kterého rodiče má více rádo, komu je více nakloněno, s kým chce žít, což dítě hodně frustruje. Dítě je většinou prostředníkem, skrz něhož si rodiče řeší své spory. (Matějček, Dytrych, 2002, s. 43)

Rodič, který je osamocen, má obavy o své zarmoucené děti, že ho z rozvodu mohou obviňovat a odmítnou ho, jelikož neuměl zachovat manželství. Nejspíš se ještě obává, jak se mu povede srovnat se s dalšími tlaky, jako jsou nesnadné finanční podmínky a nové závazky v domácnosti. Nabízí se otázka, zda by osamocený rodič měl získat zaměstnání a dávat určitou část peněz za hlídání dětí, nebo zda by bylo užitečnější, kdyby pobíral sociální podporu, než děti vyrostou. Tento vnitřní konflikt nemá jasné řešení. (Smith, 2004, s. 25)

Za nejlepší situaci lze považovat tu, kde s porozvodovým uspořádáním jsou spokojeni oba rodiče. Pokud by zde měl být nějaký problém, tak je určitě lepší, když matka naříká nad tím, že otec požaduje děti až nadmíru často, než si stěžovat, že nechce děti vůbec. Jistěže matka nerada přijde o čas strávený s dítětem, ale nejpodstatnějším aspektem při porozvodovém uspořádání a svěření dítěte do péče, je potřeba dítěte, ne touha rodičů. Jestliže matka zvažuje společnou péči o děti, je potřeba si uvědomit, že jí mohou občas chybět. U společné péče jsou újmy děleny napůl. (Warshak, 1996, s. 159)

Dle Matějčka, Dytrycha (1992, s. 11) je nejlepším stavem pro setkávání po rozvodu zachování svobodného vztahu v rodině. I když manželství skončilo, rodiče připouští, že rodičovství nepřestává a vztah rodičů k dítěti je potřeba uchovat. Setkávání dítěte s otcem probíhá po domluvě obou rodičů. Na době a formě setkání se domluví podle situace, kterou společně racionálně zhodnotí. Změny se upravují po oboustranném ujednání, a tak není nutný zásah soudu a účastníci jsou uchráněni od komplikací a rozporů.

Rozvod je zřejmým obratem v lidském životě. Je to přeměna, která přináší nový způsob života, fungování a dost zřetelně tuto přeměnu pociťujeme. Nové okolnosti nesou hodně změn, jako je úprava rozvrhu dne, mění se finanční podmínky, péče o děti, využití volného času, řešení problémů bez druhého partnera. Může dojít i k přeměně životního postavení, změní se stýkání s některými lidmi, s rodinou, závisí to na určitých okolnostech po rozvodu. Jestli rodič bydlí v místě, kde žil před rozvodem, nebo se odstěhoval, jestli má v blízkosti kamarády nebo rodinu, nebo tam nikoho nezná. Dále na okolnosti působí, s kým dítě žije, jestli mají rodiče střídavou nebo společnou péči, jak rodiče spolu komunikují, jaké mají vztahy s rodinou od bývalého partnera. Průběh porozvodové situace se odvíjí od

zdravotního stavu, věku, zda mají nedořešené závazky z minulosti, dluhy, majetky, nezpracované emoce, jestli rodič žije sám, nebo s novým partnerem. Hodně je i důležité, jaké mají kolem sebe vztahy, jestli v nich najdou oporu, jak nesou změnu, zda zdolávají těžké situace, zda mají kde brát sílu a jak sílu získávají. (Poupětová, 2009, s. 141)

Jak již zaznělo, je důležité, aby rodiče dokázali situaci po rozvodu zvládnout ve smířlivé atmosféře. Děti by neměly být z atmosféry, která se odehrává kolem rozvodu, ve stresu a rodiče by se měli okolnostem přizpůsobit tak, aby to nemělo újmu na dítěti a děti tuto situaci zvládli s minimálními obtížemi. Měli by se snažit, aby situace kolem rozvodu byla smířlivá pro všechny zúčastněné. V následující kapitole se budeme zabývat tím, jaká je po rozvodu vzájemná interakce.

3.4 Rodiče a děti, jejich vzájemná interakce po rozvodu

Na rodičích jsou děti závislé, a to jak psychicky, tak i materiálně; závisí to nepochybně na věku a zdraví dítěte. I dětem přináší rozvod převrat a újmu, se kterými se musí srovnat, ale neobejdou se bez opory a záštity. V tomto období to může být obtížné, protože rodiče jsou naplněni emocemi a tak zvaně mají co dělat sami se sebou. (Poupětová, 2009, s. 40)

Jestliže v průběhu rozvodu vznikají konflikty, tak dítě tuto situaci prožívá jako trápení, kterému nerozumí. Někdy také samo upřednostňovalo jednoho rodiče před druhým, kdy si představovalo, že ten „špatnější“ rodič odejde, dokonce, že dojde někdo nový, který bude úplně bezchybný. Najednou však stojí tvář v tvář tomuto problému a jeden z rodičů odchází. Je tady ale ještě další obtížnější změna. Kdy z pohledu dítěte odchází z rodiny ten „lepší“ rodič. Dítě zůstává se „špatnějším“ rodičem, a to ještě za okolností neúplné svobody projevu. Pokud má „špatnější“ rodič problémy a vztah s ním je obtížný, nebude snášet nesoulad, nepatřičné řeči nebo úzkost dítěte, jenž souvisí s odchodem „lepšího“ rodiče. Je značně problematické, pokud se dítěti lze a nemůže se svobodně vyjádřit. Dítě se raději ztotožní s dominantní osobou, kde potlačí své pravé city, a adaptace na takové chování je pro něj jednodušší a klidnější než trpět nespokojeností příbuzných za chování, které je pro ně nevyhovující. (Novák, 2012, s. 40–41)

Jakmile si rozvedení manželé udělají pořádek ve svých vztazích, může se porozvodové přizpůsobení považovat za zdařené a může tak dojít k jisté životní spokojenosti. Rozvod ale neukončuje neshody a hádky, které často trvají ještě dlouhou dobu. Do vztahu mezi

rozvedenými páry se někdy mísí i postoje prarodičů nebo členové širší rodiny. (Matějček, Dytrych, 1999, s. 40–41)

Jestliže se rodiče mezi sebou podrážejí, tak děti neví, kterého rodiče mají uznávat, s kým se ztotožnit a komu důvěřovat. Pokud ale rodiče při výchově dětí vzájemně spolupracují, přestože nejsou schopni spolu žít, pak jejich děti od nich cítí ochranu, a to jim poskytuje možnost se ztotožnit s oběma rodiči. (Warshak, 1996, s. 60)

Teyber (2007, s. 146) upozorňuje, že jestliže si mají děti zvolit jednoho z rodičů, tak neví, co udělat, protože si přejí mít s oběma rodiči blízký vztah. Pokud se nátlak zvětšuje, zažívají děti intenzivnější rozpor a jejich přizpůsobení je obtížnější. Dětem tento rozpor způsobuje problémy, a to hlavně při úporném zápolení rodičů o moc.

Na zdravé sebevědomí dítěte působí, může-li rodiče i po rozvodu dále považovat za „hodnotné“ lidi. Na druhou stranu jeho sebevědomí klesá, když je nucen poslouchat od druhého rodiče, jaký otec byl sobec, darebák, prolhaný, a nebo matka hysterka, zrádná, falešná. Na dítě má vliv i představa o rodiči, který s ním nežije. Rodiče můžou dítěti objasnit to, proč se nemohli strpět, že měli odlišnou náuru, zkrátka že už spolu nemohli žít. Ale také, že mají lepší i horší vlastnosti, ale těch lepších je více. I když od sebe odešli, mají stále dítě rádi. (Matějček, Dytrych, 1992, s. 9)

Po rozvodu rodiče požadují od dětí ujištění o jejich náklonnosti. Jakmile se pouto mezi partnery rozpadne, dítě přináší laskavým a stálým vztahem rodičům útěchu. Když se dítě zajímá o druhého rodiče, obzvláště byl-li důvodem četných zármutků, první rodič se cítí raněn až ohrožen. Ovšem pokud si rodič chce nenápadně naklonit dítě na svou stranu, klade na něj neřešitelné rozhodnutí. Velmi ulehčí rodič dítěti, jestliže mu bude upřímně tolerovat jeho lásku a zájem o oba rodiče naráz. Když tohle rodič zvládne, tak opravdu činí ve prospěch dítěte, které bude vyzrálejší a sebejistější. (Teyber, 2007, s. 147)

Jestliže chceme v porozvodové situaci dítěti opravdu pomáhat, není dostačující například dítě nepodplácet, nezastrašovat. Dítě je navíc potřeba cílevědomě směřovat k tomu, aby mělo na oba své rodiče stále dobrý názor. Je dobré, aby se o druhém rodiči hezky mluvilo. Tím mohou rodiče lépe podpořit vytváření identity dítěte a rozvoj jeho osobnosti. (Matějček, Dytrych, 2002, s. 51–52)

Děti můžou rozvod považovat za nejhorší věc, která se jim kdy přihodila, ale tyto pocity nejsou věčné. Až si rodiče dořeší své konflikty, budou mít mnohem víc porozumění i pro

své děti. I přestože má rodina pravděpodobně po rozvodu málo finančních prostředků, život bývá někdy méně stresující, věci se zlepšují a děti mají možnost se učit nezávislosti. Někdy rodiče začínají děti chápat jako individuality a mají o nich nový úsudek. Jakmile děti začnou brát život z dobré stránky a znovu objeví radost, ocení i nový přístup rodičů. Je nutné, aby si uvědomily, že jsou různé zásady, různá očekávání a jiné věci, u matky než u otce, ale i přesto se z nich můžou radovat. Nebo rozvod můžou brát z jiného pohledu, který poskytuje nové výzvy a nové změny. Rodiče chtějí mnohokrát dětem pomoci, pokud ale děti budou mít dostatek času, poradí si samy a své pocity změní. Jestliže mají děti dostatek odvahy, umí dát některé věci do pohybu a častokrát se i tyto věcilepší. (Smith, 2004, s. 176)

Vzájemná interakce mezi rodiči a dětmi je důležitá, jelikož ovlivňuje utváření osobnosti dítěte. Rodiče by měli nejvíce dbát na dítě a jeho pocity, jeho pocit jistoty a zdraví. Všechno, co do něj rodiče vloží a jak se k němu chovají, se projevuje a ovlivňuje po celý život dítěte.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU

V současné době téměř polovina manželství končí rozvodem. V mnohých rodinách dochází k neustálým proměnám, mezi které patří i rozvod. Rozvod může být psychicky náročný, jak pro rodiče, tak i pro děti. Přicházejí o stabilitu prostředí a o jistoty, které rodina primárně zajišťuje. Rozvod zasahuje a ovlivňuje i mnoho dalších oblastí, které se týkají jejich dětí, ať už jde o vzdělání, prosperitu či emoční problémy.

Jako výzkumný problém jsme si stanovili „Jak rodiče zvládají výchovu dětí po rozvodu a jaký vliv má porozvodová situace na dítě“.

V bakalářské práci chceme zjistit, zda je rozvod psychicky náročný pro rodiče z hlediska výchovy dětí, jak se změnilo jejich chování k dětem a jak na tuto situaci reagují děti. Jak rodiče zvládají tuto situaci a jaký vliv má porozvodová situace na dítě.

V teoretické části bakalářské práce jsou vymezeny základní pojmy související s dítětem, funkční rodinou a výchovou. Dále se soustředí na rodinu neúplnou, na obtíže s tím spojené a na dopad rozvodu, nejen na dítě, ale i na rodiče.

V praktické části práce bude zvolena kvalitativní metoda, která se bude provádět pomocí hloubkového polostrukturovaného rozhovoru. Získaná data z rozhovorů budou zpracována a zanalyzována. Následně budou zpracovány výsledky výzkumu a pokusíme se navrhnout konkrétní řešení.

Dle Hendla (2005, s. 166–167) je vedení rozhovoru v kvalitativním výzkumu současně věděním i dovedností. Je důležité zvážit délku rozhovoru, promyslet obsah otázek, jejich seřazení i formu. Jestliže se vyskytnou sporné otázky, řeší se před rozhovorem nebo až v průběhu, záleží na typu rozhovoru. Za podstatné se při rozhovoru považuje zahájení a ukončení rozhovoru. Nejdříve je nutné, aby dotazovaný souhlasil se zápisem rozhovoru, popřípadě se odstranily psychické zábrany. Kdežto na konci je možné, že dotazovaný poskytne tazateli ještě další podstatné informace. Kvalitativní rozhovor klade důraz na vnímavost, soustředění, dovednost, zájem a disciplínu.

Dále budou na výzkumné otázky v rozhovoru odpovídat vybraní respondenti.

„Výzkumné otázky tvoří jádro každého výzkumného projektu. Plní dvě základní funkce: pomáhají zaostřit výzkum tak, aby poskytl výsledky v souladu se stanovenými cíli, a ukazují také cestu, jak výzkum vést. Výzkumné otázky musí být v souladu se stanovenými cíli

i výzkumným problémem. Představují další zúžení a konkretizování výzkumného problému.“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 69)

Získaná data z výzkumu budou zpracována a zanalyzována. Následně zpracujeme výsledky výzkumu a pokusíme se navrhnout konkrétní doporučení.

„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 17)

Kvalitativní výzkum nám poskytuje osobní kontakt s respondenty a také hlubší porozumění zkoumaného jevu.

5 DESIGN VÝZKUMU

Designem výzkumu je zakotvená teorie.

Hendl (2005, s. 243) uvádí „Zakotvená teorie je návrhem hledání specifické „substantivní“ teorie, která se týká jistým způsobem vymezené populace, prostředí nebo doby.“

5.1 Výzkumné otázky

Cílem výzkumu je najít odpověď na výzkumnou otázku: „Jak zvládají pečující rodiče porozvodovou situaci ve výchově dětí a jaký vliv má porozvodová situace na dítě?“

5.2 Výzkumné cíle

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, jaká je výchova dětí v porozvodové situaci. Jak ji realizuje pečující rodič, jak na výchovu reagují děti a jak reagují děti na odchod jednoho z rodičů od rodiny. Výzkumné cíle budeme provádět na základě rozhovorů se záměrně vybraným vzorkem respondentů pocházející z rozvedených rodin.

Jako dílčí cíle výzkumu jsme si stanovili:

1. Jak se změnilo chování k dětem a výchova pečujícího rodiče po rozvodu?
2. Jak se změnilo chování k dětem a výchova druhého rodiče po rozvodu?
3. Jak se projevuje chování dětí na vzniklou situaci po rozvodu?
4. Jaká je reakce pečujícího rodiče na chování dětí po rozvodu?

5.3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl vybrán na základně záměrného souboru, bylo dotázáno 8 respondentů, 4 matky a 4 otcové. Důraz je kladen na respondentky matky z rozvedených rodin, které samy po rozvodu celodenně pečují o své nezletilé děti. Věk respondentek spadá do středního věkového průměru, od 35 let do 46 let. Věk respondentů je od 37 do 48 let. Věk dětí zabírá širší věkovou škálu, od 9 let do 18 let. Respondenti byli vybráni podle doby, kterou spolu strávili v manželství. Ale také podle doby uplynutí od rozvodu, kterou jsem stanovila na 2 roky. Předpoklad byl, že po této době již lépe dokážou posoudit rozdíl

ve výchově před a po rozvodu. Ve všech případech pochází rodiče ze stejného sociálního prostředí, oba rodiče pracují a finančně se podílejí na výchově dětí. Základní informace o respondentech jsou zaznamenány v Tabulce č. 1. Zde jsme respondenty v našem výzkumu označili písmeny abecedy.

Tab. 1 Základní údaje o výzkumném vzorku

Zkoumané osoby	Věk rodičů		Věk dětí	
	matka	otec	dcera	syn
A	35	37	-	9
B	40	41	15	13
C	46	48	18	-
			16	
D	38	40	9	13

Zdroj: Vlastní zpracování

5.4 Metody a technika sběru dat výzkumu

Za techniku sběru dat byl vybrán hloubkový rozhovor. Jde o kvalitativní metodu, formou hloubkového polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory budou prováděny u respondentů doma, kde se cítí dobře a jsou ve známém prostředí. Budou nahrávány na diktafon a následně přepisovány jejich přesné transkripce. Nahrávka bude po každém přepisu vymazána. Každý rozhovor by měl trvat 0,5 – 1 hodinu. Respondenti budou na začátku rozhovoru informováni o jeho průběhu, budou dotázáni na souhlas s nahráváním rozhovoru a ujištění o anonymitě a důvěrnosti jejich rozhovoru. Při rozhodování jsem vycházela z nastudované odborné literatury, která obsahuje informace z oblasti kvalitativního výzkumu. Rozhovor jsem si vybrala z důvodu, že rozvod je citlivé téma nejen pro děti, ale i pro rodiče. Chtěla jsem dát respondentům delší čas na odpovídání, a tím pádem se dozvědět i více, než jen prvotní myšlenku.

V kvalitativním výzkumu patří hloubkový polostrukturovaný rozhovor mezi nejčastěji používanou metodu sběru dat. Zde se badatel dotazuje pomocí několika předem připravených a otevřených otázek jednoho účastníka rozhovoru. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 160)

5.5 Metody analýzy dat

Metoda analýzy dat byla prováděna pomocí doslovné transkripce realizovaných rozhovorů s respondenty. Abychom mohli provést hodnocení realizovaných rozhovorů, byla provedena analýza dat otevřeným kódováním.

U otevřeného kódování výzkumník přepsaný text rozhovoru rozebírá, konceptualizuje a spojuje novým způsobem. Zde si výzkumník text rozdělí na jednotky. Jednotkou může být slovo, více slov, věta nebo i odstavec. Vytvořeným jednotkám výzkumník přidělí kód. Kódem může být jméno nebo nějaké označení, které vystihuje danou pasáž. Výzkumník danou pasáž kóduje tak, aby co nejlépe odpovídala vztahu ke zvolené výzkumné otázce. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 211–214)

6 ANALÝZA DAT

V následující kapitole se budeme zabývat analýzou informací. Tyto informace jsme získali prostřednictvím rozhovorů s jednotlivými respondenty – matkami a otci. Získaná data z rozhovorů byla přepsána do písemné podoby a následně zpracována pomocí otevřeného kódování. Nejdříve jsme všechny přepsané rozhovory důkladně přečetli. Dále jsme v jednotlivých odpovědích hledali určité shodné prvky. Shody nebo-li podobnosti v odpovědích jsme pro lepší přehlednost označili určitou barvou. Následně jsme ze stejných jevů vytvořili jednotlivé kódy, které jsme podle obsahu přiřadili ke kategoriím. Pro jednotlivé kategorie jsme vytvořili zobecněný název. Vytvořené kódy a kategorie uvádíme pro přehlednost v následujícím schématu.

Obr. 1 Schéma kategorií a kódů.

VÝCHOVA DĚTÍ V POROZVODOVÉ SITUACI			
1. Ochranná křídla	2. Kámoš nebo šéf	3. A co na to děti?	4. Všechno má svůj rub a líc
Ochrana dětí	Vliv otce	Projevy u dětí	Prozření
Kamarádi	Cukr nebo bič	Koniček	Hledání pomoci
Ohlédnutí matky	Náhradní matka	Prospěch	Dobře míněná rada
A co výchova?	Otec jako vychovávající		

Zdroj: Vlastní zpracování

6.1 Ochranná křídla

První kategorie obsahuje kódy: ochrana dětí, kamarádi, ohlédnutí matky, a co výchova?.

6.1.1 Ochrana dětí

Náš výzkumný vzorek tvoří čtyři matky, které jsou rozvedené a mají děti ve své péči. V této kategorii jsme zjistili, že všechny matky po odchodu otce od rodiny a následně po rozvodu začaly být na své děti více upjatější. Kromě upjatosti došlo k dalším změnám; kde matky v rozhovoru uvedly, že se o své děti bály, jak vzniklou situaci ponесou, proto jim věnovaly daleko více pozornosti i času, než kdy předtím.

Respondentka D i přesto, že byla na své děti upjatá, tak svou nevyrovnanost z rozvodu ventilovala vůči dětem hysterií, křikem a někdy i nadávkami. Uvedla: „*Měla jsem pocit, že jsou ty děti najednou takový nějaký hromosvod těch bolestí, co jsem měla. Ač si člověk vždycky řekne, nebudu to ventilovat prostě přes ně, tak může se snažit sebevíc, ale prostě to trápení se vždycky sveze na ty děti, vždycky. A toto se mi nedařilo, nedaří se mi to teď tak někdy kočírovat, že to mě trápí docela, že ty děti to tak schytávají, i když za toho otce. Prostě, že někdy je na mě toho tolik, že prostě potom už jenom křičím, že už prostě jsem bez síly. Že prostě křičím v situacích, kdy bych zachovala normálně klid, že bych se měla o tom s kým podělit, je toho na mě moc, jo; a nezvládám to.*“

Domníváme se, že upjatost nepatří k nejlepšímu řešení porozvodové situace, jak ji samy matky projevovaly. Za důležité je, pokud to děti vyžadují, aby se s nimi v době rozvodu a po rozvodu častěji hovořilo. Naše respondentky, nejenže, danou situaci dětem vysvětlily, ale také projevily o děti zájem a chtěly porozumět jejich pocitům. Čímž se snažily tuto situaci dětem ulehčit. Matky A, B a C přistoupily k porozvodové situaci s klidnými emocemi, dá se říci, že byly s rozvodem smířeny. Pouze respondentka D s rozvodem smířena nebyla, a proto se její emoce projevovaly křikem a hysterií. Svůj nesprávný postoj vůči dětem si však uvědomovala, její snaha je tyto emoce odstranit, aby další situace zvládala v klidu.

6.1.2 Kamarádi

Pro děti je určitě přínosné, jestliže mají někoho, za kým mohou přijít a popovídat si o svých trápeních, problémech, o smutku, zvláště v situaci, jakou je rozvod. Uvítají, když z řad rád-

ců, pomocníků a posluchačů jsou to ti nejbližší, kterými jsou určitě rodiče. Navíc pokud můžou svého rodiče brát jako kamaráda, pak se určitě rády s ním podělí i o radosti, které prožívají. Z výzkumu vyplynulo, že všechny respondentky toto kamarádství svým dětem nabízí.

I přesto, že jsme z rozhovorů zjistili, že dvě matky A i B jsou někdy přísnější, aby si zjednaly pořádek, když zde chybí otec, snaží se mít s dětmi kamarádský vztah. Zaujímají k nim volnější přístup a otevřenou komunikaci. Chtějí, aby se děti nebály za nimi přijít a řešily s nimi jakýkoliv problém. Rády jim poskytnou pomoc nebo radu, kterou ze svých zkušeností považují za nejlepší.

K tomuto respondentka C, která není na své děti přísná a má k nim volnější až kamarádský přístup, uvedla: *„Vztah je kamarádský, přátelský. Otevřená komunikace, nic nezamlčovat, řešit problém hned, když přijde. Říci si, jak to vidím já, jak to vidí druhá strana. Dát jim možnosti řešení nějakého problému, pokud to jde, vyřešit hned, než něco zamlčovat, protože to pak vede do neúměrných rozměrů.“*

Jak jsme se zmínili v kapitole 6.1.1 respondentka D, i když na děti křičí a je hysterická, přesto se snaží, aby s dětmi byla kamarádka. Říká: *„Spíše se snažím, abychom zde měli více pohodových chviliek.“* I když přiznává, že je těžké, nejen na děti nekřičet, ale zvládnout celkově situaci po rozvodu, dodává: *„Snažím se porozumět těm dětem, abych věděla, co je trápí, abychom vždy měli chvílku, abychom si řekli, jestli nás něco trápí, jestli nám něco dělá radost; vždy jsem dbala na výchovu, abychom si vždy říkali, to co je důležité, aby věděli, že když budou mít nějaké trápení, že za mnou můžou vždy přijít a naopak když se budou chtít něčím pochlubit, že můžou za mnou vždy přijít.“*

Všechny respondentky si s dětmi, od těch dob, co se rozvedly, daleko častěji povídají. Řeší spolu situace, které se převážně týkají rozvodu, ale taky se jim snaží vysvětlit jejich další nejasné otázky. Prokázalo se, že časté povídání přispívá k prohloubení důvěry mezi matkou a dítětem. A dětem to pomáhá lépe se vyrovnat s obdobím nejistoty po rozvodu.

Matky svým porozuměním a kamarádským vztahem vytváří v neúplné rodině pro děti zájem a jistotu. Podstatné je taky ho ubezpečit o lásce k němu a o tom, co bude dál. Dítě se potřebuje převážně se situací vyrovnat samo, aby dokázalo čelit různým nástrahám v jeho dalším životě.

6.1.3 Ohlédnutí matky

Dále jsme se zaměřili na to, jak se matka vyrovnala s výchovou dětí po odchodu otce od rodiny, který chybí v každodenním životě v domácnosti. Jak pocítily i matky z našeho výzkumu, výchova dětí, po odchodu otce od rodiny, není jednoduchá. Byla na ně tak přenesena větší povinnost, starost o děti, jak po stránce materiální, finanční, ale i psychické. Je zde i větší důslednost ze strany matek na dodržování pravidel.

Při výpovědích jsme zjistili, že matky A, B a C jsou po odchodu otce od rodiny klidnější, ale také uvedly, že i celkově se atmosféra v rodině uklidnila. Respondentka C odpovídala: *„Je zde méně stresu, je to mírnější, klidnější.“* Z výpovědí také vyplynulo, že respondentky B a C se shodují na tom, že otec v rodině v každodenním životě a při výchově dětí chybí. Přesto ho dětem nenahrazují a jako důvod uvedly, že děti mají z otce větší respekt, než z matky, proto nebylo v jejich silách toho docílit. O nahrazení otce se snažila respondentka A, která bydlela u svých rodičů, se dvěma bratry, takže nakonec tuto mužskou roli v rodině zastupovali bratři a dědeček dítěte. Dnes tuto roli zastupuje současný manžel této respondentky.

U respondentky D jsme z rozhovoru zjistili, že chtěla nahradit dětem obě role, jak matku, tak i otce, ale to se jí nedařilo. Náročnost a více povinností vedlo k zvýšení stresu, nervozity a neklidným pocitům matky, což se pak odráželo na děti. K tomu, jak se vyrovnala s odchodem otce od rodiny a výchovou dětí v každodenním životě uvedla: *„Po jeho odchodu se ještě pořád adaptuji, pořád si myslím, že úplně nejsem s tím nějak sžitá. Vždycky jsou chvíle kdy, má člověk pocit, že mu ten člověk, ten partner chybí tady, těm dětem prostě chybí v každých situacích, ať už je to škola, ať už je to řešení něčeho hezkého, čeho se vlastně ten otec týká. Pořád mi chybí, taková ta adaptace zvyknout si, že všechno musím zvládnout sama.“* Přestože respondentka D není zatím úplně vyrovnaná s rozvodem a odráží se to i ve výchově dětí, tak uvedla, že ji rozvod posílil, je schopna se postarat nejen sama o sebe, ale i o děti a má pocit, že vyrostla i psychicky. S tímto názorem, se shoduje i respondentka C, která řekla, že je více soběstačná, může se sama na sebe spolehnout a se vším si poradí.

6.1.4 A co výchova?

V rámci této kategorie nás nejvíce zajímalo, jak řeší výchovu dětí matka a její bývalý partner. Proto jsme se respondentek zeptali několika otázkami, v čem se změnila jejich výcho-

va před a po rozvodu, jestli spolu s bývalým partnerem o výchově komunikují a jestli se změnil její a bývalého partnera názor na výchovu po rozvodu.

Na to, v čem se změnila výchova matky před a po rozvodu, nám respondentky A a B odpověděly, že jejich výchova zůstala stejná. Respondentka B dodala: „*Spíše se snažím, abychom si vyšli vstříc.*“ Zastává klidnou, mírnou výchovu, založenou na důvěře mezi nimi, kde nejsou tajemství, ale možnost řešení problémů. Pro respondentku C je po rozvodu ve výchově důležitá podpora dítěte a vytváření zázemí. Protože pokud ho děti nemají, často toto zázemí hledají mimo domov, v různých partách a skupinách, čemuž se snaží respondentka C zabránit.

U respondentky D jsme zjistili, že její výchova je po rozvodu jiná. Řekla: „*Dříve bych více dbala na školu, aby děti měly ty krásné známky, aby všechno bylo, tak jak to má být. Myslí si, že jsem hodně ubrala, teď už na to ani nemám energii, všechno jsem sledovala, všechno kontrolovala, takže ta výchova je jiná a hodně. Jo, je jiná, asi jsem mírnější, jo jsem mírnější celkově, v té výchově nejsem tak přísná. Určitě jsem méně přísná. Více povoluji dětem, protože mám někdy taky pocit, ony se kvůli různým věcem trápí, tak aby měly nějaké ty radosti do života, dovolím jim déle se dívat na televizi, než dříve bych dovolila. Jak jsem na všechno sama, tak nejsem tak přísná a nechci po nich tolik. Mám pocit, že bych měla být přísnější, co se týče pořádku, že bych měla víc na ně tlačit, ale já už na to asi nemám ani sílu, ani energii, taky si říkám, že to není ani už tak důležitý.*“

U všech respondentek můžeme říci, že jejich nynější výchovný styl je povolující nebo-li shovívavý, jak jsme uvedli v kapitole 3.1. U tohoto výchovného stylu jsou matky milující, dávají dětem volnost, netrestají a mají omezené nároky na děti.

Dále nás zajímalo, jestli spolu matka a bývalý partner komunikují o výchově. Od respondentek B a D jsme se dozvěděli, že s bývalým partnerem o výchově nekomunikují. Respondentka A komunikuje s bývalým partnerem o výchově dítěte více a respondentka C komunikuje s bývalým partnerem o výchově méně.

K výchově jsme se ještě doptávali, zda se změnil názor matky a bývalého partnera na výchovu po rozvodu. Respondentka A uvedla, že jejich názor na výchovu byl jiný i za trvání manželství. I přesto, po rozvodu spolu komunikují o výchově více a bývalý manžel nechává hlavní rozhodnutí na matce, která uvedla: „*Většinou se na výchově domluvíme, já řeknu, co chci, a on neprotestuje, domluvíme se.*“

Respondentky B, C a D uvedly, že názor na výchovu s bývalým partnerem byl před rozvodem stejný, ale po rozvodu se změnil. Zajímalo nás, co bylo příčinou a kde došlo ke změně. Podle respondentky B má otec děti tak málo, že je pro ně spíše jako návštěva. Myslí si, že otec už nemá s výchovou nic společného. Dle respondentky C nastala změna u otce, který klade velký důraz na školní prospěch. Pokud nejsou školní výsledky podle něho, tak dětem nadává ať už osobně, pomocí SMSek nebo e-maily. Zato matka je podporuje, že si známky opraví, její podpora je hlavně psychická. Respondentka D ohledně změny názoru na výchovu uvedla: „*No, teď je to jinak, cokoliv řeknu, tak je to špatně. Protože maminka jeho to dělá jinak. Když něco řeknu, on mi to odkývne, řekne to mamince, maminka to řekne jinak a on se podle ní řídí. Takže ta výchova je teď moje a jeho matky a on se plácá mezi námi.*“

Rodiče by měli mít společný názor na výchovu dětí, ještě než nějaké dítě začnou vychovávat. Protože až mají dítě, je kolikrát už pozdě řešit, či názor na výchovu je lepší a vhodnější. V dnešní době je spousta odborné literatury, která se tímto tématem zabývá. Proto rodiče můžou literaturu využít k tomu, aby získali přehled o různých stylech a metodách výchovy nebo se už zrovna podle některé řídili. Názor na výchovu je důležitý nejen při manželství, ale i po jeho rozvodu. Zde je možná ještě více důležitý, protože pokud rodiče mají dítě ve společné péči, tak je pro něj důležité, aby mělo u obou rodičů stejná výchovná pravidla. Děti tak přesně ví, co platí, jaké jsou hranice, co si můžou dovolit a co už ne. Nemají chaos v tom, která pravidla platí u matky a která u otce. Pokud tyto pravidla a hranice nemají děti přesně dány, můžou se je snažit u druhého rodiče posouvat nebo jít až za tyto hranice. Přesně stanovená pravidla a hranice umožňují jak dětem, tak i rodičům lepší společný život.

6.2 Kámoš nebo šéf

Druhou kategorií tvoří kódy s názvy: vliv otce, cukr nebo bič, náhradní matka, otec jako vychovávající.

6.2.1 Vliv otce

Zda se změnil přístup otce k dítěti po odchodu z rodiny, se všichni respondenti A, B, C i D shodli na tom, že jejich přístup vůči dětem zůstal stejný. Respondenti A, C a D ještě navíc kladně zhodnotili, že s dětmi tráví více času.

Pro děti je důležité, aby trávily přibližně stejný čas, jak s matkou, tak s otcem. Někdy je obtížné tuto dobu dodržet, např. pokud rodiče chodí do práce na vícesměnný provoz, někdy možná i děti nechtějí jít k druhému rodiči, nebo nastane výjimečná situace, že buď dítě nebo rodič v domluvenou dobu nemůže. I přesto by se měli rodiče snažit dětem vynahradiť domluvený čas.

6.2.2 Cukr nebo bič

Dále jsme se zaměřili, jestli otec cítil nějakou změnu po rozvodu v jeho chování vůči dětem. Někteří respondenti ihned odpověděli, že žádné změny nepocíťovali, ale po zamyšlení nakonec uvedli, že se určitě snaží být na své děti mírnější, nekřičet a netlačit na ně tolik, protože se bojí, že s nimi nebudou chtít trávit čas.

Respondent D uvedl: „*V době, kdy jsme se rozváděli, a krátce po rozvodu jsem samozřejmě musel přizpůsobit své chování tak, abych jim byl oporou v čase, kdy byli z nové situace zmatení a nešťastní. Děti mají teď dvě alternativy: přijít za mnou nebo zůstat s jejich matkou. A toho se bojím. Že mi jednoho dne mohou říci, že nechtějí přijít nebo raději zůstanou s ní. Snažím se tedy uzpůsobit své chování tak, aby neměly jen potřebu přijít za svým otcem, ale také po tom toužily kvůli společným prožitkům atd. Podotýkám ještě, že se v žádném případě nesnažím soutěžit, kdo je lepší rodič, kdo poskytne dětem lepší zábavu, dražší dovolené apod.*“

Můžeme zkonstatovat, že někteří otcové za doby trvání manželství nechávají výchovu převážně na matkách. Rodinu zabezpečují finančně, jezdí s nimi na výlety, dovolené, ale každodenní starost a péči o děti zajišťují matky. Proto otcové po rozvodu, stejně jako někteří respondenti z výzkumu, neví, jak k dětem přistupovat. Časem se díky životním podmínkám těmto dovednostem naučí. Z výzkumu vyplynulo, že když otcové chtějí, aby je děti navštěvovaly, tak změní nejenom své chování, ale i celkový přístup k dětem.

6.2.3 Náhradní matka

U dotazovaných respondentů nás zajímalo, jak se otec v souvislosti s výchovou vyrovnává s tím, že v domácnosti chybí matka. Jestli on, jako otec zastává roli matky, v tu dobu, kdy ho děti navštěvují u něj doma.

Respondent A uvedl: „*Myslím si, že se snažím, abychom měli stále nějakou činnost, aby se malý nenudil, takže to asi ani nijak nepociťuje. I tu roli matky snad nějak zastávám, něco málo navařím, uklidím, umyji nádobí, takže po stránce zabezpečení všechno obstarám. Bydlím s mou matkou, takže i ona mi pomáhá. Jen možná to, že to dítě nemá ty rodiče u sebe oba dva, ale snažím se zastávat i roli matky i roli otce.*“

Rozdíl uvedli respondenti B i C, kteří měli po rozvodu potíže, protože jim najednou chyběla partnerka, která by se starala o domácnost. Jelikož nikdy před tím nevařili, neprali v pračce, tak to byly najednou pro ně nové domácí povinnosti. Tyto činnosti se ale postupem času naučili, a tak dokázali dětem nahradit i roli matky.

Respondent D uvedl: „*Samozřejmě zde jejich matka chybí, ale hlavně fyzicky. Přesto její roli zastávám v tom smyslu, že vařím, peru, žehlím, uklízím. Normálně se o ní bavíme, není to tak, že bych ji vytěsňoval ze svého života. Když se jim stýská, mohou ji kdykoliv zavolat. Někdy volávají ony mně od mámy. S jejich matkou se snažíme chovat normálně, plánovat další víkendy u mě v jejich přítomnosti. Ony vidí, že se dokážeme dohodnout. Chci, aby děti stále věděly, že v jejich životě stále zaujímáme místo oba. Takto mě i matka mých dětí nechává být aktivní v jejich životě, a to přispívá k jejich pohodě.*“

Z odpovědí respondentů vyplývá, že otcové dokážou roli matky nahradit, hlavně co se týče prací v domácnosti, jako je vaření, praní, žehlení a uklízení. Musíme brát na zřetel i to, že otcové jsou k těmto pracím okolnostmi donuceni. Hodně ale přispěje snaha otců se tyto práce naučit, ať už kvůli sobě, nebo kvůli dětem. Dále jsme vyzorovali, že se všichni otcové vyjadřovali pouze k praktické stránce věci, tj. k úkonům v domácnosti. Žádný z nich se nezabýval emocionální stránkou věci, i když je známo, že roli láskyplné bytosti, která je hlavní emocionální oporou dětem, zastává především matka.

6.2.4 Otec jako vychovávající

Již v kapitole 6.1 jsme zjišťovali u respondentek matek, v čem je jejich výchova jiná před a po rozvodu. Otcům jsme položili stejnou otázku. Otcové A a D se shodli na tom, že jejich výchova dětí je stejná, jak před rozvodem, tak i po rozvodu. Dále respondent A řekl, že se snaží být s dítětem kamarád, nekřičí a hlídá si své emoce. Uvedl: „*Víceméně jsme kámoši, taková pohoda, nejsem ten, kdo velí a diriguje, ale nechávám mu volnost, ať sám zjistí, co může a co ne. Samozřejmě mu určité věci vysvětlím, proč se to nedělá nebo nemůže, ale nezakazuji, protože si na to musí přijít sám.*“ I když respondent D uvedl, že má výchovu

stále stejnou před i po rozvodu, také dodal, že se někdy děti snaží tuto výchovu ovlivnit. Řekl: „*Na co je potřeba ovšem brát zřetel je manipulace ze stran dětí. Ty se někdy snaží využít situace a tvrdí, že některé úkoly nebo vzorce chování se nemusí dělat u jejich matky. V tomto případě následují svou výchovu podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. V případě, kdy by mělo docházet k velkým výkyvům v tom, co je u mě nebo u ní zvykem, pak už jsem nucen se dohodnout o tom přímo s ní.*“ Respondenti B a C měli výchovu k dětem před rozvodem stejnou, ale po rozvodu se změnila. Otcové uvedli, že dříve volný čas řešila a vymýšlela matka, po rozvodu se museli naučit více s dětmi plánovat čas. Respondent B dodává, že po rozvodu není tak tvrdý, přísný, ale snaží se věci dětem vysvětlovat. U respondenta C se jeho výchova hlavně změnila v dohlížení na školní prospěch. Představy otce jsou v tom, aby děti měly dobré známky a v životě to někam dotáhly.

Výchovný styl u otce A je povolující, jak uvedl v rozhovoru, nechává dítěti volnost, není přísný a dítě se učí zkušenostmi. U otců B, C a D se povolující výchovný styl prolíná s výchovným stylem autoritativním, kde dětem dávají do určité míry volnost, ale i přísnost a hranice. S dětmi také hodně komunikují a vysvětlují.

Zajímali jsme se také o komunikaci otce s bývalou partnerkou ohledně výchovy, v odpovědích se respondenti B a D shodli, že s bývalou partnerkou o výchově nekomunikují. Respondent A uvedl, že komunikují více a respondent C uvedl, že komunikují méně.

Na otázku, jestli se změnil názor otce a jeho bývalé partnerky na výchovu dětí po rozvodu, jsme od respondentů dostali různé odpovědi. U respondenta A byl názor na výchovu s bývalou partnerkou jiný i za trvání manželství. Respondent B měl s bývalou partnerkou názor stejný před i po rozvodu. Respondenti C a D se shodují na tom, že názor na výchovu s bývalou partnerkou byl před rozvodem stejný a po rozvodu je jiný. Jako hlavní důvod respondent C uvedl, že bývalá partnerka po rozvodu není důsledná, co se týká školního prospěchu, také řekl, že jim matka dává hodně volnosti. Respondent D konkrétní důvod neuvedl.

U dětí, jak už bylo uvedeno v kapitole 6.1.4 jsou k výchově dětí důležité hranice, které jsou nastaveny od obou rodičů stejně. Pro zdravý rozvoj osobnosti jsou pravidla v životě dětí důležitá. Dítě, si díky nim vytváří určitý smysl pro řád a pořádek v životě. Je důležité, jaké dětství i výchovu si dítě prožije, protože to má zásadní vliv na to, jaký bude celý jeho život.

A dětství a výchova, jsou především rodiče, jejich bezvýhradná láska, ale také výchovný styl, na jehož základě se buduje vztah mezi dítětem a rodičem.

6.3 A co na to děti?

Kategorii třetí, tvoří tyto kódy: projevy u dětí, koníček a školní prospěch.

6.3.1 Projevy u dětí

U dětí všech dotazovaných respondentek A, B, C i D jsme zjistili, že odchod otce od rodiny, ale i samotný rozvod měl na děti neblahý dopad. U dětí docházelo ke změnám, které se většinou projevovaly po stránce psychické. Matky se s dětmi tyto projevy snažily řešit, hlavně komunikací.

Zde nám k tomu respondentka A uvedla: „*A co vím, teda určitě, co si myslím, že on vyrůstal pak už jenom se mnou, on neviděl vedle mne nikoho, on si nedokázal vedle mne nikoho představit. On si myslel, že jsme jenom my dva. A s tím potom měl problém. Ale myslím si, že jsem mu to vysvětlila.*“ Situace byla dítěti objasněna i díky jejímu současnému manželovi, který hned na začátku s ním navázal dobrý vztah.

I respondentka B uvedla, že změny u dětí byly hlavně po stránce psychické. Nejvíce to pozorovala u chlapce, který se uzavřel do sebe a odmítal komunikovat. Dívka své psychické problémy nejdříve řešila jen s matkou, s níž si o svých trápeních a problémech povídala.

Na děti od respondentky C měl odchod otce od rodiny a rozvod dopad jak psychický, tak i fyzický. Respondentka C uvedla, že po stránce psychické měly děti hlavně strach, jak to bude dál, neměly jistotu a zázemí v rodině. Po stránce fyzické se jejich změny projevíly váhovým přírůstkem.

Dále respondentka D k projevům dětí uvedla: „*Stud, strašný stud, že se rodiče rozvádějí, že to nikdo v jejich třídě neměl, ani u holčičky, ani u chlapce. Strašně se styděly, strašně se bály, co bude. U nás ta situace byla taková, že ten tatínek s námi trávil veškerý čas. Děti na něj spoléhaly a najednou na něj nemohly spoléhat vůbec v ničem. Měly pocit, že jim lže, že jim něco zatajuje. Ony se vyrovnávaly s tím, nejen že jim neustále něco zatajuje, ale že tady není, že se jim proměnil před očima.*“ Nejen že se změnil otec, ale i matka. Dívka hodně trpěla, protože byla zvyklá, že všechno mělo u nich v rodině svůj řád, a najednou nic neplatilo. Chlapec byl hodně vázaný na matku, a když se pohádali, tak neodešel z domu, dokud

si to s ní nevyříkal, se dále zmínila respondentka D. Nakonec situaci zhodnotila, podle reakcí dětí, že je jediný člověk, kterému děti věří.

6.3.2 Koníček

Zajímalo nás, jaký vliv měl rozvod na volnočasové aktivity dětí. Jestli měly tzv. koníčky i před rozvodem nebo začaly navštěvovat zájmové kroužky až po rozvodu.

Dítě od respondentů A mělo před i po rozvodu stejné zájmové kroužky. Od respondentů B, dívka přibyl ke stávajícím zájmovým kroužkům jeden, a to aerobic. Chlapec před rozvodem žádný zájmový kroužek neměl, ale potom za podpory otce začal rybařit. Děti od respondentů C neměli žádné zájmové kroužky ani před ani po rozvodu. U dětí respondentů D všechny zájmové kroužky, které měly před i po rozvodu zůstaly.

I když jsme předpokládali, že chybějící jeden rodič v rodině způsobí nutnost zajistit dětem hlídání nebo volnočasové aktivity, protože se pečující rodič potřebuje věnovat domácnosti, a nebo chybí druhý rodič, který by dítě vyzvedl ze školky, školy a trávil s ním čas doma, přesto rozvod neměl zásadní vliv na volnočasové aktivity dětí. Je dobré, aby zájmové kroužky měly všechny děti, nejen ty, kterých se týká rozvod. Děti se lépe začlení do společnosti, najdou si kamarády; pokud mají kolektivní kroužek, naučí se pracovat i v kolektivu. Díky zájmovým kroužkům rozvíjí své talenty, mají fyzický pohyb. Rodiče by to však s počtem zájmových kroužků neměli přehánět, jednak by děti měly mít i svůj volný čas a taky by jim mělo zůstat nadšení nadále chodit do kroužků.

6.3.3 Školní prospěch

Dále jsme se zaměřili na školní prospěch. Chtěli jsme zjistit, zda rozvod měl u dětí dopad na školní prospěch či nikoliv.

Respondentka A uvedla, že se školní prospěch u dítěte po rozvodu nezměnil.

Respondentky B a C uvedly, že školní prospěch se po rozvodu změnil u obou dětí. Projevuje se u nich nesoustředěnost a psychická nevyrovnanost s rozvodem.

Respondentka D uvedla, že se školní prospěch po rozvodu změnil u chlapce, ale u dívky se nezměnil.

Pokud má rozvod vliv na školní prospěch dítěte, měli by mu s tím rodiče pomoci, nejen úkoly, ale i útechou a pochopením. S dítětem by se měli učit, dělat s ním domácí úkoly,

dohlížet na přípravu do školy. Dále by měl rodič dohlížet, zda si dítě bere potřebné učivo k druhému rodiči. Jako vhodné řešení se také považuje informovat o situaci paní učitelku, aby včas reagovala na případné změny v chování dítěte. Rodiče by se měli zajímat a komunikovat spolu o školním prospěchu dítěte, popřípadě mu zajistit doučování.

6.4 Všechno má svůj rub a líc

Do čtvrté kategorie patří kódy: prozření, hledání pomoci a dobře míněná rada.

6.4.1 Prozření

Zda mohou děti projevit své emoce, tak na to jsme se zeptali jejich matek, které je mají ve své péči a tráví s nimi více času než otec. Pocity dětí, ale i dospělých se projevují v různou dobu, ale i v jiný okamžik a předpokládali jsme, že právě tyto chvíle nejvíce může zachytit jejich matka, s kterou tráví nejvíce času. Všechny respondentky uvedly a také se ve výpovědích shodují, že nechávají volný průchod emocím svých dětí. Dále se shodují i na tom, že pokud dojde k projevu emocí např. k pláči, tak se snaží děti nejdříve utěšit a následně se snaží s nimi tyto vzniklé emoce probrat.

6.4.2 Hledání pomoci

V předposlední otázce v rozhovoru jsme se zaměřili, jestli matka přemýšlela nebo navštívila odborníka s žádostí o pomoc při výchově po rozvodu. I zde se všechny respondentky shodly, že o odbornou pomoc ohledně výchovy po rozvodu nežádaly. Snažily se poradit si s výchovou samy, dle svého vlastního uvážení.

6.4.3 Dobře míněná rada

Jak jsme se v kapitole 6.3.1. dozvěděli, na děti všech dotazovaných respondentek měl rozvod dopad hlavně po psychické stránce. Proto nás také zajímalo, zda u dětí byla nutná podpora ze strany odborníků, jako jsou psychologové, nebo nějaká jiná odborná pomoc. Jediná respondentka A uvedla, že její dítě nepotřebovalo pomoc odborníka a v jeho obtížných situacích se mu snažila pomoci sama. Respondentky B, C a D uvedly, že využily odbornou pomoc od psychologa pro své děti. K tomuto kroku se rozhodly, když viděly, jak děti rozvod těžce nesly. Chtěly jim pomoci, jak po stránce lidské, tak i po stránce odborné. Dále se

respondentky shodly v tom, že konzultace psychologů jejich dětem pomohly a lépe se s nastalou situací vyrovnaly.

7 INTERPERTACE DAT

V praktické části jsme se pokusili blíže objasnit výpovědi respondentů, tj. matek a otců, na otázky týkající se výchovy dětí po rozvodové situaci. Interpretujeme zde výpovědi námi oslovených respondentů, které jsme získali z uskutečněných rozhovorů. Výpovědi a názory oslovených respondentů jsme porovnávali s názory některých autorů, kteří se touto problematikou zabývají. Závěry se dotýkají pouze soukromých rodin a nemají všeobecnou platnost.

Na začátku praktické části byly stanoveny dílčí cíle, ke kterým bylo zjištěno následující:

1. Jak se změnilo chování k dětem a výchova pečujícího rodiče po rozvodu?

Z výzkumu jsme zjistili, že u většiny matek po rozvodu, které mají děti ve své péči, se jejich chování změnilo. Začaly být k dětem více upnuté, úzkostlivé a věnovaly jim přílišnou péči. Rovněž se snažily si s dětmi daleko častěji povídat a vysvětlovat jim jejich dotazy, týkajících se převážně rozvodu, ale i jiných záležitostí. Dvě matky se po rozvodu snažily působit na děti přísněji, aby jim stanovily hranice, které děti potřebují. Matky přísnost používaly jako možnou alternativu otcovské role v neúplné rodině. Přesto chtěly mít s dětmi kamarádský vztah, založený na přátelství, důvěře a otevřené komunikaci. Přály si, aby se děti nebály za nimi přijít a popovídat si, kdykoliv to budou potřebovat. Vyzozorovaly totiž, že povídání prohlubuje důvěru mezi ní a dítětem, a dále to dětem pomáhá se lépe vyrovnat s porozvodovou situací. K těmto výpovědím, které matky poskytly ohledně chování vůči dětem, odpovídá literatura autorky Prekopové (2010), která uvádí, jak je rodič důležitý v životě dítěte, v jeho utěšování, povzbuzování, komunikaci, vymezení hranic, ale i nabídnutí rodičovské pomoci a náruče.

Zjistili jsme, že matky se cítí po rozvodu samostatné a soběstačné, což přispívá k lepší výchově a celkové pohodě v rodině. K této klidné a pohodové atmosféře přispěl i odchod otce od rodiny. Avšak matky připouští, že otec v neúplné rodině chybí.

Výchova pečujících rodičů po rozvodu, tj. matek se v našem výzkumu lišila. Dvě matky mají výchovu ke svým dětem stále stejnou, to znamená, že jakou ji měly před rozvodem, takovou ji mají i po rozvodu. Ale u dalších dvou dotazovaných matek se výchova po rozvodu změnila. Matky jsou nyní mírnější a méně přísné. Jejich výchova a snaha pomoci dětem po rozvodu spočívala ve vysvětlování a podporování. Přístup matek můžeme označit za shovívavý výchovný styl. Dále jsme zjistili, že jeden pár se v názoru na výchovu dětí

lišil již za doby trvání manželství a ani po rozvodu se tento názor nezměnil. I přesto tento bývalý pár po rozvodu spolu komunikuje o výchově dětí více. Další pár komunikuje méně o výchově dětí a ostatní páry spolu na toto téma nemluví. Názor tří dotazovaných matek na výchovu dětí za doby trvání manželství s bývalým partnerem byl stejný, ale po rozvodu se jejich názor odlišil.

2. Jak se změnilo chování k dětem a výchova druhého rodiče po rozvodu?

Zde jsme se zaměřili na druhého rodiče, tj. otce, který nemá dítě ve své péči, ale na výchově dítěte se podílí. Z odpovědí otců vyplynulo, že jejich chování k dětem je po rozvodu převážně stejné, jaké bylo za trvání manželství. Určitou změnu, kterou zaznamenali, byla v přizpůsobení se situaci. Začali mít k dětem mírnější přístup, protože se obávali, že by děti mohly ztratit zájem se s nimi nadále stýkat. Více taky plánovali využití společného času s nimi. Společně strávený čas hodnotili kladně, nejen že je ho více, ale je i kvalitnější, protože ho celý věnují svým dětem. Otcové si jsou vědomi důležitosti využitého společného času s dětmi a také si uvědomují, že na dálku nelze vychovávat. V tomto názoru se shodují s autorem Mertinem (2011), který popisuje ve své knize, jak je důležité věnovat dětem svůj volný čas.

Když jsme porovnali výpovědi matek, které uznaly, že otec v rodině chybí, ale není v jejich silách ho nahradit, tak otcové i přes počáteční potíže s domácími pracemi, matku v praktické oblasti bez větších problémů zastanou. K emocionální oblasti se ale otcové nevyjadřovali.

Stejně jako u matek, tak i u otců jsme se zaměřili na výchovu dětí po rozvodu. U většiny otců se jejich výchova nijak výrazně nezměnila a zůstala stejná. Malé změny byly v tom, že nejsou tak přísní, jak před rozvodem a snaží se mít s dětmi kamarádský vztah. V jejich přístupu můžeme vidět náznak shovívavé výchovy s převládajícím výchovným stylem autoritativním, kde otcové jsou milující i přísní a kladnou i důraz na komunikaci, jak uvádí Teyber (2007). U matek převládá výchovný styl shovívavý, kde chybí přísnost a pevně stanovené hranice. Ohledně komunikace ve výchově se ve svých výpovědích otcové shodují s matkami, kde dva páry nekomunikují vůbec o výchově svých dětí, u jednoho páru došlo po rozvodu k větší komunikaci a další pár komunikuje méně o výchově dětí. Z výzkumu také vyplynulo, že odpověď jednoho otce, kde jsme se ptali zda se změnil názor výchovy dětí před a po rozvodu se neshoduje s výpovědí matky. Podle otce, byl jejich názor na vý-

chovu stejný, jak před rozvodem, tak i po rozvodu. Jeho bývalá partnerka to vidí jinak, protože uvedla, že jejich názor na výchovu byl před rozvodem stejný, ale po rozvodu se změnil. Jako důvod uvedla, že otec vidá děti tak málo, že na ně nemůže výchovně působit. Ostatní páry se ve výpovědích ohledně výchovy shodly. Z toho, jeden pár bývalých partnerů měl názor ohledně výchovy jiný i za trvání manželství a další dva páry měly názor na výchovu dětí před rozvodem stejný, ale po rozvodu se změnil. Změny u jednoho páru nastaly ve volnějším přístupu matky, zato otec začal být více důslednější a důraznější na školní prospěch dětí. U druhého páru byl otec po rozvodu ovlivňován ve výchově svých dětí jeho matkou (babičkou dětí), která měla jiný názor na výchovu dětí, než bývalá partnerka, proto se jejich názor na výchovu dětí změnil.

3. Jak se projevuje chování dětí na vzniklou situaci po rozvodu?

Zjistili jsme, že na všechny děti, které pochází ze zkoumaných rodin, měl rozvod vliv. U většiny dětí spočíval problém se s nastalou situací vyrovnat, a to hlavně díky strachu. Strach z toho, jak to s nimi bude dál, ale i stud před ostatními dětmi. Hrála zde roli i určitá nejistota rodiny, její zázemí, ale i příchod nového partnera do rodiny. Některé děti se uzavřely do sebe a nechtěly komunikovat, naopak některým dětem pomáhalo, když se mohly někomu svěřit, byť třeba jen matce. Z výzkumu vyplynulo, že na děti měl rozvod vliv hlavně psychický. Většina dětí své problémy nakonec řešila za pomoci psychologa. Že rozvod má na děti vliv téměř pokaždé, uvádí ve své literatuře i autoři Matějček a Dytrych (1992), kteří dále kladou důraz na to, aby rodiče se svým dětem věnovali.

Zájmové kroužky se u dětí po rozvodu nijak nezměnily. Děti, které zájmové kroužky měly před rozvodem, jim zůstaly i po rozvodu. V našem výzkumu to byly děti ze tří rodin. U jedné rodiny si dcera i syn po rozvodu přidali jeden zájmový kroužek.

Zjistili jsme, že u dětí měl rozvod na školní prospěch daleko větší vliv než zájmové kroužky. Jen u dvou dětí se školní prospěch nezměnil, jinak všechny děti měly ve škole po rozvodu problémy, a to kvůli jejich psychické nevyrovnanosti.

4. Jaká je reakce matek na chování dětí po rozvodu?

Všechny matky, které mají děti ve své péči a tráví s nimi tedy nejvíce času, jim nebrání, aby projevovaly své emoce. Mezi hlavní emoce dětí po rozvodu patřil pláč. Matky k těmto emocím u svých dětí přistupovaly utěšováním, ale zároveň i komunikací, kde jim odpovídaly na jejich nejasné otázky, a samozřejmě se jim snažily dát i vhodnou radu.

Zjistili jsme, že ani jedna matka nepřivedla své dítě k odborníkovi s žádostí o pomoc nebo o radu ohledně výchovy svých dětí po rozvodu.

V souvislosti s tím, jakou zátěžovou situací je pro děti rozvod, tak pouze jedna matka nepožádala o odbornou pomoc pro své dítě a snažila se mu pomoci sama. Ostatní matky usoudily, že pro jejich děti byla pomoc ze strany odborníka po rozvodu nutná. Odborník, kterého děti navštívily v této obtížné době, byl psycholog, který jim pomohl a ulehčil zvládnout porozvodovou situaci.

Shrnutí:

U pečujících rodičů, matek, jsme zjistili, že změna, která nastala byla v jejich přístupu. Matky svůj postoj k dětem změnily na mírnější, jemuž odpovídá výchovný styl shovívavý. Další výrazné změny v chování a výchově matek vůči dětem po rozvodu nenastaly. Můžeme tedy zodpovědět, že pečující rodiče, v našem případě matky zvládají výchovu dětí v pohodě a můžeme ji zhodnotit jako kladnou. Z výzkumu vyplynulo, že změny nastaly i u otců, kteří se před rozvodem podíleli na výchově dětí a plánování volného času jen okrajově, a proto po rozvodu došlo ke změně jejich přístupu. Svůj původní přísnější postoj k potomkům nahradili za mírnější; prolíná se u nich shovívavý a autoritativní výchovný styl. Ve větší míře je však zastoupena autoritativní výchova. Otcové po rozvodu také více plánují svůj volný čas s dětmi. Ukázalo se, že rozvod tedy měl vliv na výchovu a výchovný přístup k dětem u obou rodičů. Dalším cílem bylo zjistit, jaký vliv má porozvodová situace na děti. Z výzkumu vyplynulo, že u dětí se projevovaly emoce, jako plačtivost, ale i strach, stud a smutek. Kvůli jejich psychické nestabilitě se projevíly i problémy se školním prospěchem. Děti byly zvyklé na úplnou rodinu, která se najednou změnila na rodinu neúplnou, kde jim chyběl jeden rodič.

Doporučení:

Dle výsledků z výzkumu navrhuji pečujícím rodičům, jak matkám tak otcům jako prevenci, aby spolu více komunikovali o výchově dětí. Měli by se shodnout na stejných pravidlech výchovy, a ta dodržovat, aby děti měly jasno, kde mají hranice. Rodiče by měli spolupracovat i s odborníky, kteří pomohou neúplné rodině v překonání obtíží ve výchově. Problémy se totiž mohou objevit v průběhu delšího časového období fungování neúplné rodiny, které si dosud pečující rodiče v mém výzkumu zcela nepřipouštějí. Měli by zahrnout děti do rozhodovacího procesu, v němž budou plánovat společně strávený čas. Děti tak

budou cítit od rodičů zájem, nebudou tak ztracené a ustrachované, co bude dál, ale uvidí, že s nimi rodiče počítají. Dále by se měli ptát na potřeby svých dětí a aktivně s nimi případně řešit příchod dalšího dospělého, tj. nového partnera rodiče. Rodiče by samozřejmě mezi sebou neměli soutěžit o lepší zážitek nebo materiální věci, které by se týkaly dětí. Doporučili bychom také rodičům pravidelně komunikovat o nově zavedených povinnostech a úkolech, aby nedocházelo ke zneužívání situace dětmi v jejich prospěch, popř. k vydírání druhého rodiče. Měla by se stanovit i pravidla v rámci širší rodiny, tak aby i ostatní členové respektovali oba rodiče a jejich výchovné cíle.

ZÁVĚR

Poslední dobu dochází k celospolečenským změnám, které mají dopad na všechny oblasti života a zasahují i do mezilidských vztahů. Změny ovlivnily i výchovu, a to nejen ve školách, ale i v rodinách. V každé rodině je výchova jiná, záleží na získaných vzorcích od rodičů. Dítě od svých rodičů přebírá jejich návyky, postoje, učí se mnoha novým věcem a napodobuje jejich chování. Rodiče si tyto postoje často nesou ze svého dětství, od svých rodičů. V současnosti se ve výchově upřednostňuje volnější přístup, je zde plno vymožeností, techniky, multimédií, a není vždy jednoduché správně a dobře děti vychovávat.

Někteří rodiče, ale na sebe často kladou vysoké nároky a chtějí své dítě vychovat správně. Jenže ideální rodičovskou výchovu zatím nikdo nenalezl; dá se říci, že neexistuje. Ať už nastanou různé konflikty, krizové situace, problémy nebo zátěžová období, která patří ke každodennímu životu s dětmi, je důležité, aby rodiče v těchto situacích dětem pomáhali. Dítě potřebuje vědět, že se může na rodiče se svými problémy obrátit. Rozhodující a důležité je pro něj pocit důvěry. Dítě by mělo vyrůstat v laskavém prostředí, s rodičem, který ho miluje a respektuje ho, jako jedinečnou osobnost. Měl by s dítětem otevřeně komunikovat a projevovat o něj dostatečný zájem. Současně by měl být ve svých postojích a rozhodnutích důsledný a klást na dítě přiměřené nároky. K upevnění vztahu mezi rodičem a dítětem je neméně důležitý společně strávený čas, nejen jak dlouho, ale i jak kvalitně. Tento výchovný přístup rodičů má dobrý vliv na rozvoj osobnosti dítěte, i přestože ho vychovávají odděleně.

V dnešní době je těžké udržet stabilitu rodiny, natož být se svými starostmi a pocity na výchovu úplně sám. V bakalářské práci jsme se pokusili obohatit teoretické poznatky ve výchově dětí po rozvodu o zkušenosti rodičů, kteří touto situací prošli. Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jaká je výchova dětí po rozvodu, nejen u pečujících rodičů, matek, ale i u otců. Jak se změnilo chování rodičů vůči dětem a jak se u dětí projevuje chování na vzniklou situaci po rozvodu. Dále nás zajímalo, jak na chování dětí reagují matky, které je mají ve své péči.

Rodiče, které jsme oslovili, přestali být partnery a rozhodli se vymanit z nefungujícího prostředí úplné rodiny. Matky tak převzaly roli osamělých rodičů, které pečují o své děti a na jejichž osobě zůstává právě výchova. Oslovené pečující matky, které tráví s dětmi nejvíce času vytváří harmonickou atmosféru domova a preferují liberální výchovu. Kdežto otcové

upřednostňují spíše výchovu autoritativní. Literatura, která se zabývá výchovnými styly doporučuje používat výchovný styl autoritativní. Děti jsou díky tomuto přístupu úspěšné ve vztazích, samostatné a mají pozitivní názor na život. Z realizovaného výzkumu vyplynulo, že tento výchovný styl zastávají otcové. Rodiče by proto měli výchovu sjednotit a podporovat se v ní. Nejvíce rozvod ale zasáhl děti, je to pro ně obtížná situace a značný zásah do života. Reakce na porozvodovou situaci se u dětí projevila po psychické stránce. Rodiče by tuto odezvu neměli podcenit a měli by využít odbornou psychologickou pomoc, aby dítě situaci zdárně překonalo. V současné době se rozjíždí kampaň Myslete na děti, kterou představila Nadace Naše dítě. Kampaň má pomoci dětem zmírnit dopady rozchodu rodičů. Důležité je, aby rodiče dbali ve své výchově na individualitu dítěte a přistupovali k němu s úctou a láskou.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2008. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Vyd. 3. rozš. a aktualiz. Bratislava: FFUK. ISBN 978-80-969944-0-3.
- [2] ČÁP, Jan, 1996. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV. ISBN 80-85866-15-3.
- [3] ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>
- [4] DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana, 2002. *Manželství a rozvody: praktický návod jak problémy řešit a jak jim předcházet*. Praha: Linde. Právo pro všední den. ISBN 80-86131-34-3.
- [5] FRIEL, John C. a Linda D. FRIEL, 2002. *Sedm nejhorších rodičovských omylů*. Praha: Knižní klub. ISBN 80-242-0767-2.
- [6] HELUS, Zdeněk, 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1168-3.
- [7] HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 8073670402.
- [8] KOPŘIVA, Pavel, 2008. *Respektovat a být respektován*. Vyd. 3. Kroměříž: Spirála. ISBN 978-80-904030-0-0.
- [9] KOUCKÁ, Pavla, 2014. *Zdravý rozum ve výchově: uvolněné rodičovství v hektické době*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0614-9.
- [10] MÁROVÁ, Z., S. RADVANOVÁ a Z. MATĚJČEK, 1975. *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: SPN.
- [11] MATĚJČEK, Zdeněk, 1986. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum. Rodinný kruh. ISBN 80-011-86.
- [12] MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk, DYTRYCH, 1992. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: H&H. ISBN 80-85467-53-4.
- [13] MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 1999. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-897-0.

- [14] MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 2002. *Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist, žárlivost, nevěra a rozvod, nový partner v rodině, nevlastní sourozenci, vzpomínky z dětství*. Praha: Grada Publishing. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.
- [15] MERTIN, Václav, 2011. *Výchovné maličkosti: průvodce výchovou dítěte do 12 let*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-857-9.
- [16] NOVÁK, D., M. NOVÁKOVÁ a E. BAKALÁŘ, 1996. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-157-3.
- [17] NOVÁK, Tomáš, 2012. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4110-9.
- [18] NOVÁK, Tomáš, 2013. *Jak vychovat sebevědomé dítě*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4522-0.
- [19] PLAŇAVA, Ivo, 1994. *Jak se nerozvádět*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-129-1.
- [20] POUPĚTOVÁ, Šárka, 2009. *Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina]*. Praha: Grada. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2046-3.
- [21] PREKOP, Jirina, 2010. *I rodiče by měli dělat chyby*. Praha: Portál. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-766-4.
- [22] SKLÁDALOVÁ, Markéta, 2015. *Jak na to?: o rodičovství, dětech a výchově*. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-0727-0.
- [23] SMITH, Heather, 2004. *Děti a rozvod. Rádcí pro rodiče a vychovatele*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-906-2.
- [24] STŘELEČEK, S., E. MARÁDOVÁ, J. MARHOUNOVÁ a E. ŘEHULKA, 1992. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha: Fortuna. ISBN 80-85298-84-8.
- [25] STŘELEČEK, Stanislav (ed.), 2011. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Vyd. 2. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5512-4.
- [26] ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2009. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2698-4.

- [27] ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2010. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3181-0.
- [28] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [29] TEYBER, Edward, 2007. *Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvozem rodičů]*. Praha: Návrat domů. ISBN 978-80-7255-163-7.
- [30] TOURNIER, Paul, 1994. *Porozumění v manželství*. Praha: Návrat domů. ISBN 80-85495-34-1.
- [31] WARSHAK, Richard A., 1996. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál. Rádci pro život. ISBN 80-7178-089-8.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

A,B,C,D   respondenti výzkumu

aj.   a jiné

atd.   a tak dále

č.   číslo

např.   například

Obr.   obrázek

s.   strana

Tab.   tabulka

tj.   to je

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obr. 1 Schéma kategorií a kódů.</i>	42
--	----

SEZNAM TABULEK

<i>Tab. 1 Základní údaje o výzkumném vzorku .....</i>	40
---	----

SEZNAM PŘÍLOH

P I Schéma k rozhovoru

PŘÍLOHA P I: SCHÉMA K ROZHOVORU

Rozhovor č. X Respondenti X – matka, otec

Dobrý den, ráda bych Vás požádala o rozhovor na téma: výchova dětí po rozvodové situaci. Náš rozhovor je důležitou součástí výzkumného projektu. Jeho výsledky budou zpracovány a analyzovány v bakalářské práci. Náš rozhovor bude anonymní a nebude nikde zveřejněn. Z našeho rozhovoru bude proveden zvukový záznam, který poslouží k lepšímu zpracování a vyhodnocení. Ráda bych Vás požádala o souhlas s nahráváním rozhovoru.

Souhlasíte s rozhovorem?

X

Děkuji

Souhlasíte s nahráváním rozhovoru?

X

Děkuji.

Odpovídá respondentka X - matka:

1. Jak se změnil Váš přístup k dětem po odchodu otce od rodiny?
2. Cítila jste nějaké změny po rozvodu ve Vašem chování k Vašemu dítěti?
3. Jak se Vy, jako matka, v souvislosti s výchovou vyrovnáváte s tím, že v každodenním životě chybí druhý rodič v domácnosti?
4. Můžete mi říci, v čem je nyní Vaše výchova jiná, jaký je hlavní rozdíl před a po rozvodu?
5. Stýká-li se Vaše dítě s bývalým partnerem, komunikujete spolu o výchově?
  - a) ne
  - b) ano, více
  - c) ano, méně
6. Změnil se Váš a bývalého partnera názor na výchovu po rozvodu?
  - a) ne, byl jiný i za trvání manželství

- b) ne, máme ho stále stejný
- c) ano, před rozvodem byl stejný, po rozvodu je jiný – pokud jiný, konkretizujte jaký jiný
- d) ano, před rozvodem byl jiný, po rozvodu je stejný

Odpovídá respondent X - otec:

7. Jak se změnil Váš přístup k dětem po odchodu z rodiny?
8. Cítil jste nějaké změny po rozvodu ve Vašem chování k Vašemu dítěti?
9. Jak se Vy, jako otec v souvislosti s výchovou vyrovnáváte s tím, že v domácnosti chybí matka?
10. Můžete mi říci, v čem je nyní Vaše výchova jiná, jaký je hlavní rozdíl před a po rozvodu?
11. Stýká-li se Vaše dítě s bývalým partnerem, komunikujete spolu o výchově?
  - a) ne
  - b) ano, více
  - c) ano, méně
12. Změnil se Váš a bývalého partnera názor na výchovu po rozvodu?
  - a) ne, byl jiný i za trvání manželství
  - b) ne, máme ho stále stejný
  - c) ano, před rozvodem byl stejný, po rozvodu je jiný - pokud jiný, konkretizujte jaký jiný
  - d) ano, před rozvodem byl jiný, po rozvodu je stejný

Odpovídá respondentka X - matka:

13. Vnímala jste nějaké změny u svého dítěte po rozvodu a po odchodu otce od rodiny? Když ano, o jaké změny se jednalo a v jaké oblasti?
14. Změnily se koníčky Vašeho dítěte po rozvodu?
  - a) ano
  - b) ne
  - c) jiné – řekněte konkrétně, v čem se změnilo
15. Změnil se školní prospěch Vašeho dítěte po rozvodu?
  - a) ano
  - b) ne
16. Necháváte dětem volný průběh jejich emocí?
17. Zaznamenala jste, že po rozvodu je potřeba děti více utěšovat nebo „zvyšovat hlas“?

18. Přemýšlela jste nebo jste navštívila odborníka s žádostí o pomoc v souvislosti se změnou ve Vaší výchově po rozvodu?

- a) ano
- b) ne

19. Byla nutná podpora ze strany odborníků pro Vaše dítě v době porozvodové adaptace?

- a) ano – jestli ano, v čem byla nutná podpora a jaký to mělo dopad
- b) ne

Děkuji Vám za rozhovor.

Na shledanou.

